

ŘÍKALI MU

PAVEL SVATÝ

Osudy úředníka, politika
a politického vězně

Prokopa Drtiny

Ondřej Koutek

V české historiografii se ani po téměř dvaceti letech od pádu komunistického režimu nevěnovala dostatečná pozornost osudům jednotlivých výrazných politických osobností předúnorového Československa. Až na pár výjimek dosud chybí zpracování biografických portrétů, které by čtenáře blíže seznámily se životem generace demokratických politiků, jejichž osudy byly pevně spjaty s dějinnými zvraty 20. století. Dospívali v období masarykovské republiky a pevnost svých charakterů vyzkoušeli v období okupace – buď účastí v domácím odboji, snášením útrap nacistických žalářů či aktivním působením v zahraničním exilu. Nakonec svedli neúspěšný boj s rostoucí mocí komunistů, který vyvrcholil jejich porážkou 25. února 1948. Následoval obvykle buď osud exulanta nebo politického vězně komunistického režimu. Jednou z takových osobností, na jejichž pohnutý život a na jejichž roli v dějinách Československa nelze zapomenat, je JUDr. Prokop Drtina.¹

¹⁾ Kromě řady drobných, spíše publicistických medailonků Prokopa Drtiny v denním tisku a časopisech bylo publikováno jen několik rozsáhlejších studií; konkrétně KOUTSKÁ, Ivana: Lépe zemřít vstojem než žít na kolenou (Historie vzniku paměti dr. Prokopa Drtiny Československo můj osud). In: PERNES, Jiří, FOITZIK, Jan (ed.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze. Prius–ÚSD, Brno 2005, s. 216–233; POKORNÝ, Jindřich: Lépe zemřít ve stoje než žít na kolenou. In: *Revolver Revue*, roč. XVI, 2000/44, s. 258–264 (na s. 265–313 připojena navíc edice výňatků z vyšetřovacího spisu P. Drtiny); POKORNÝ, Jindřich: Bez doznání (Hrdina proti osudu v době totality). *Revolver Revue*, roč. XVI, 2000/44, s. 315–322; DOLEŽAL, Jiří: Československo na mých bedrech. *Revue Prostor*, 2000/45–46, s. 184–188. Řadu osobních postřehů zaznamenala ve své vzpomínkové knize Drtinova neteř Sylva Součková: SOUČKOVÁ, Sylva: *Psáno osudem a politikou*. Academia, Praha 2002. K osobě P. Drtiny viz též KOUTEK, Ondřej: *Prokop Drtina 1900–1945. Ve službách prezidenta*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2001. Pokud jde o zařazení hesla o Prokopu Drtinovi do encyklo-

Mládí a počátky veřejné činnosti

Prokop Drtina se narodil na Velký pátek 13. dubna 1900 v Praze na Smíchově. Celé své dětství strávil na Hořejším nábřeží u Palackého mostu, a tak se tehdy cítil jako „hoch od vody“. Jeho otcem byl významný vědec a politik PhDr. František Drtina (1861–1925), který působil jako řádný profesor pedagogiky a dějin filozofie na Univerzitě Karlově a patřil mezi věrné stoupence a politické souputníky T. G. Masaryka. František Drtina se dokonce stal v letech 1907–1911 poslancem Říšské rady ve Vídni za Masarykovu realistickou stranu. Jeho vědecký přínos se dotýkal především oblasti filozofie a pedagogiky. Vypracoval komplexní program pedagogické reformy a zasadil se zejména o rozvoj ženského školství. Založil Pedagogický ústav Jana Amose Komenského a stál na počátku působení spolku YMCA na našem území. Výrazně se také podílel na propagaci skautingu v českých zemích. Po vzniku Československa pracoval v letech 1918–1920 jako státní tajemník na ministerstvu školství a národní osvěty.² Po svých předcích měl původně katolické vyznání, ale v roce 1921 přestoupil k Českobratrské církvi evangelické. Matka Prokopa Drtiny Olga (1870–1927) byla sestrou manželky Jana Herbena, významného novináře a spisovatele, který rovněž patřil do okruhu nejbližších spolupracovníků T. G. Masaryka. Prokop Drtina vzpomínal, že když se doma nebo u Herbenů „vyslovilo jméno Masaryk, tak se chodilo po špičkách“.³

V dětství silně působilo na Prokopa Drtinu rodinné zázemí, které jej do jisté míry předurčovalo k aktivní veřejné činnosti. Rodiče jej vychovávali k úctě k demokratickým ideálům a lásce k vlasti, pěstovali v něm intenzivní zájem o politiku a věci veřejné. Zásluhou svého otce poznal Drtina již ve svém dětství celou plejádu významných osobností českého kulturního a vědeckého života. Zejména Hněvšín, kde stál otcův

pedií a biografických slovníků, míra pozornosti věnovaná této osobnosti odpovídala dobovému způsobu hodnocení dějin Československa do roku 1948. První, celkem stručnou zmínku obsahuje *Komenského slovník naučný*. Svazek III. (Československo–Eguilaz). Nakladatelství a vydavatelství Komenského slovníku naučného. Praha 1937, s. 501; následuje velké mlčení o Drtinově existenci, viz např. *Příruční slovník naučný*. I. díl (A–F). Československá akademie věd, Praha 1962, s. 598, kde se aspoň autoři zmiňují o jeho otci prof. Františku Drtinovi; změnu přinesla liberalizace společnosti na konci 60. let – faktograficky hutné heslo v *Kdo je kdo v Československu. Biografie žijících osob se stálým bydlištěm v ČSSR*. I. díl (A–J). ČTK, Praha 1969, s. 162; posléze alespoň velice krátká hesla v normalizačních příručkách, v nichž je Drtina charakterizován jako „jeden z hl. představitelů protisocial. sil v únoru 1948“, viz *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. I. díl (A–I). Academia, Praha 1980, s. 524; velice podobně v *Malá československá encyklopedie*. II. svazek (D–CH). Academia, Praha 1985, s. 188; objektivnější, od ideologického nánosu oproštěné zhodnocení Drtinovy historické role přinesl *Československý biografický slovník*. Academia, Praha 1992, s. 119–120; nejobsáhlejší a faktograficky přesné heslo nabízí TOMEŠ, Josef a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. I. díl (A–J). Paseka, Praha–Litomyšl 1999, s. 260.

²⁾ O osobnosti prof. Františka Drtiny nejobsáhleji pojednává SOUČKOVÁ, Sylva: *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925)*. EVA, Praha 2004. Jeho historickým významem ve vědě i politice se také soustavně a dlouhodobě zabývá Josef Cach, viz např. CACH, Josef: *František Drtina: Filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Univerzita Pardubice, Pardubice 2003; CACH, Josef: Univerzitní profesor a státník František Drtina – postava kultury a vědy: Památce Prokopa Drtiny, syna F. Drtiny, a památce T. G. Masaryka, učitele F. Drtiny. In: *Podbrásko – sborník Státního okresního archivu Příbram*, roč. V, Příbram 1998, s. 138–147. Dále též PEŠKOVÁ, Jaroslava: *František Drtina 1861–1925. Ústav pro informace ve vzdělávání*. Praha 1991.

³⁾ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek první. Kniha I. Přes Mnichov do emigrace. Melantrich, Praha 1991, s. 16.

rodný dům a kam celá rodina pravidelně zajížděla, představoval místo setkávání české inteligence. Za profesorem Františkem Drtinou tam vedle Herbenů zajížděli například Tomáš Garrigue Masaryk, Alois Jirásek, Přemysl Šámal, Josef Svatopluk Machar či Jan Laichter. Velkým rodinným přítelem byl hudební skladatel Josef Suk, rodák z nedalekých Křečovic. Také v Praze se malý Prokop díky otci seznámil s řadou významných osobností. Jejich smíchovský byt navštěvovali Josef Goll, František Čáda, Václav Tille, Josef Šusta či Emanuel Rádl. Sám Prokop Drtina později poznamenal: „Že to nebylo jen tak samo od sebe, z ničeho nic, že mně připadl úděl stát v centru věcí, když bylo nejhůř, ale že to byl z velké míry logický vývoj, že tomu předcházela bezděčná, nezamýšlená příprava už v mém dětství. Prostředí, v němž jsem se narodil a v němž jsem vyrůstal, bylo živnou půdou pozdější připravenosti k účasti na veřejné akci, když doba volala.“⁴⁴ Již za první světové války se dostal do přímého kontaktu se zákulisím vysoké politiky. Vzhledem k tehdejší minimální konspiraci byl totiž svědkem setkávání svého otce a strýce s jejich spolupracovníky z odbojové organizace Maffie. Při této příležitosti se také v roce 1915 poprvé potkal s osobností, jež v jeho dalším životě sehrála ústřední roli, dr. Edvardem Benešem. Otec tehdy rovněž navázal úzké kontakty s Aloisem Rašínem, s jehož synem Ladislavem se mladý Prokop velmi spřátelil.

Tou dobou již Drtina docházel na smíchovské reálné gymnázium, kde zároveň s ním studovalo několik dalších v budoucnu významných postav – Ivan Sekanina, Jan Šverma a Zdeněk Mejstřík. O svých středoškolských studiích po mnoha letech poznamenal: „*Nebyl jsem špatným studentem, ale nebyl jsem také studentem dosti pilným a soustavným.*“⁴⁵ Na začátku roku 1918 hrozilo Drtinovi, že by mohl být povolán na frontu. Jeho otec však s pomocí svých známých lékařů zařídil, že nakonec nebyl při odvodu uznán za schopného vojenské služby.

Dne 1. května 1918 se Drtinovi podařil „první aktivní politický čin“, když dopoledne o přestávce pronesl ke svým spolužákům řeč a přiměl je k tomu, aby opustili školu a vydali se na tábor lidu na Střeleckém ostrově. Dne 28. října 1918 se pak se svým bratrancem Ivanem Herbenem účastnil velké protirakouské demonstrace na Václavském náměstí a stal se tak přímým svědkem vyhlášení samostatnosti Československa. Jako aktivní skaut (zásluhou otce byl skautem spolu se svou sestrou již od roku 1916) se dal okamžitě do služeb Národnímu výboru, pro který následně plnil kurýrní a strážní službu. Ve skautském stejnokroji se zúčastnil i slavného návratu T. G. Masaryka z emigra-

Mladý Prokop Drtina

Zdroj: *Libri Prohibiti*

⁴⁴ Archiv Národního muzea (dále ANM), f. Prokop Drtina, kart. 3, i. j. 147, P. DRTINA: *Úvodem* (rukopis paměti, b. d.).

⁴⁵ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 25.

ce do vlasti i zahajovacího zasedání Revolučního národního shromáždění, na němž byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem republiky.⁶ Již od prvních dnů Československé republiky se tak životní osudy Prokopa Drtiny pevně spojily s jejími dějinami, což nakonec doslovně vyjádřil v názvu svých memoárů *Československo můj osud*.

V závěru svých středoškolských studií se Drtina začal aktivně podílet na studentském hnutí. Byl přítomen na jednáních, kde se středoškolští studenti dohadovali o možnosti založení vlastní organizace. Drtina osobně prosazoval jen vytvoření středoškolské sekce přidružené k vysokoškolskému studentskému svazu, z toho důvodu se také zúčastnil schůze zástupců vysokoškolských studentů v pražské Lucerně. Při této příležitosti se seznámil s některými svými budoucími přáteli, zejména Václavem M. Havlem a Vlastimilem Klímou. Když se v lednu 1919 konal sjezd studentských delegátů středních škol v budově reálného gymnázia na Vinohradech, Drtina tam patřil mezi hlavní zastávce plánu integrace s vysokoškolským svazem. Během jednání se však brzy ukázalo, že podobná koncepce nemá šanci získat většinu studentských zástupců, a tak Drtina nakonec založení samostatného středoškolského svazu akceptoval. Vzhledem k významu tohoto kroku dokonce prosadil, aby rozhodnutí bylo přijato jednomyslně, takřikajíc manifestačně. V roce 1919 tak vznikl Svaz středoškolského studentstva, který však existoval jen zhruba tři roky.⁷

Poté, co Prokop Drtina složil v roce 1919 na smíchovském reálném gymnáziu maturitu, rozhodl se přihlásit na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Velkou roli v tomto výběru sehrál jeho zájem o politiku a dějiny. Během vysokoškolských studií soustředil svůj hlavní zájem na různé aspekty právních dějin. Pravidelně docházel do semináře českého práva profesora Jana Kaprase, kde také napsal svou první vědeckou práci *Ordo iudicii terrae*, jež byla dokonce uveřejněna v časopise *Všehrd*. Drtina sám ji však označil za „*velmi slabou vědeckou kompilaci*“ a sebekriticky přiznával, že na rozdíl od svého otce není zrozen pro vědeckou dráhu.⁸ V rámci právnických studií se také zajímal o oblast národohospodářství a politické ekonomie. V semináři profesorů Cyrila Horáčka a Josefa Grubera sepsal svou další teoretickou práci, tentokrát o kontribučních fondcích. Mezi jeho učitele na právnické fakultě patřil dokonce i Edvard Beneš. Prokop Drtina byl posluchačem jeho přednáškového cyklu *Idea československého státu*.⁹ Ani na vysoké škole se Drtina nevyhýbal veřejnému studentskému životu. Zapojil se například do svépomocné stavby studentské kolonie na Letné. Krátký čas byl navíc jednatelem Svazu československého studentstva.

I jako vysokoškolák pokračoval Drtina ve své aktivní účasti ve skautském hnutí. V letech 1919–1922 byl vedoucím nejstaršího českého oddílu, proslulé pražské Dvojky.¹⁰

⁶) Vzpomínky na revoluční události z roku 1918 uveřejnil Drtina i v tisku. Viz DRTINA, Prokop: Byl jsem při tom. *Svobodné slovo*, 21. 12. 1968. Rukopis vztahující se k téže věci uložen v ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 142, P. DRTINA: *Skauti ve službách Národního výboru 1918* (rukopis z r. 1968).

⁷) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 5, i. č. 260, Záznamy o činnosti delegátské.

⁸) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 25.

⁹) Seznam přednášek P. Drtiny viz Archiv Univerzity Karlovy, Fakulta právnická. Právníci řádní A–J. 1919–1923.

¹⁰) Dvojka je nejstarší skautský oddíl v naší zemi, který vznikl v roce 1913 spojením družin Kamzíků a Jelenů. Nejznámějším z Drtinových následovníků byl spisovatel Jaroslav Foglar, který Dvojku vedl rekordních 60 roků, v letech 1927–1987. K historii pražské Dvojky více na internetové adrese <http://www.dvojka.cz/hobr/historie.php>.

Na jeden rok se stal dokonce sborovým vůdcem čtvrtého sboru skautů. V roce 1920 se podílel jako skaut na humanitární výpravě Červeného kříže na Podkarpatskou Rus. Na svůj starý oddíl nezapomněl ani v dospělosti, ještě i po druhé světové válce docházel na občasná setkání prvních junáků a průkopníků českého skautingu.

Když byl 14. prosince 1923 promován doktorem práv, začal si hledat první zaměstnání. Rozmýšlel se tehdy mezi advokací a státní službou. Nakonec díky vlivu svého otce a pomoci rodinného přítele dr. Přemysla Šámala získal místo u České finanční prokuratury v Praze, kam nastoupil 1. února 1924 jako provizorní konceptní adjunkt. Od října 1924 do března 1925 absolvoval Drtina krátkou vojenskou prezenční službu u 151. dělostřeleckého pluku v Praze. Po návratu do civilního života pokračoval v práci na finanční prokuratuře. Koncem roku 1926 uspěl u odborné fiskální zkoušky, a tak mohl být v roce 1927 povýšen do funkce komisaře finanční prokuratury. V listopadu 1928 si Drtina udělal i advokátské zkoušky, zůstal však již ve státní službě a advokacii se nikdy nevěnoval.

Politicky patřil Drtina v první polovině dvacátých let k příznivcům národně demokratické strany, ta se však začala pod vlivem Karla Kramáře posouvat výrazně doprava. Část národních demokratů se ztotožňovala spíše s Masarykovou politickou linií, a proto začala uvažovat o vytvoření nového politického subjektu.¹¹ V září 1925 nakonec vznikla Národní strana práce, jejíž jádro skutečně tvořili levicoví národní demokraté. Do této strany se vedle řady významných intelektuálů, například Ferdinanda Peroutky, bratří Karla a Josefa Čapků, Fráni Šrámka, Karla Zdeňka Klímy, Josefa Kopty, Viléma Mathesia či Jana Herbena, zapojil i mladý Prokop Drtina. Nezůstal jen řadovým členem a stal se předsedou studentského odboru Národní strany práce.

Nová strana, byť nepostrádala velké sebevědomí a ambice ohledně své budoucí role v politickém životě země, však v parlamentních volbách v listopadu 1925 naprosto „vyhořela“. Obdržela jen 98 240 hlasů (1,38 % voličské podpory). Nezískala ani jedno křeslo v parlamentu, což pochopitelně brzy vyvolalo u řady členů úvahy o odchodu ze strany, eventuálně o možnosti spojení Národní strany práce s jinou, etablovanou politickou stranou. Prokop Drtina již v roce 1928 vstoupil do Československé strany národně socialistické, jež se jeho původní straně programově asi nejvíc blížila. Národním socialistům pak zůstal věrný až do závěru své politické dráhy. Národní strana práce byla nakonec v únoru 1930 rozpuštěna.¹²

Aktivní veřejná činnost Prokopa Drtiny se v této době neomezovala jen na práci v politické straně. Drtina totiž stál na podzim roku 1926 u vzniku společenského a debatního klubu Přítomnost, jenž svým označením odkazoval na název prestižního časopisu Ferdinanda Peroutky. Jeho původní zaměření však bylo spíše zábavně kulturní, organizoval především společenské večery v místnostech Národní kavárny s běžným literárně hudebním programem. Dne 2. února 1927 se tento klub na své valné hromadě oficiálně přetvořil v řádný spolek se stanovami a voleným vedením. Prokop Drtina se tehdy stal jeho jednatelem (podle některých pramenů dokonce samotným předsedou).

¹¹⁾ BRADÁČ, Bohumil: *Levá opozice v Československé národní demokracii a založení národní strany práce v roce 1925*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 1958.

¹²⁾ K vývoji Národní strany práce viz zejm. DVOŘÁK, Tomáš: *Národní strana práce (1925–1930)*. In: MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl: Období 1861–1938. Doplněk, Brno 2005, s. 617–628.

Klub Přítomnost začal postupně měnit svůj charakter. Pořádal přednášky a následné diskuse k aktuálním společenským otázkám z oblasti politiky, ekonomie, sociálních věcí i kultury, přičemž si záhy získal kvalitou svých přednášejících velkou pozornost (z domácích řečníků například Jaroslav Stránský, Josef Macek, Josef Ludvík Fischer, Kamil Krofta a Hubert Ripka, ze zahraničních osobností kupříkladu profesor Hans Kelsen, Pavel Miljukov či Robert Seton-Watson). Poprvé na sebe klub Přítomnost upozornil přednáškovým cyklem *O slovanské politice* v březnu 1927.

Prokop Drtina charakterizoval poslání klubu Přítomnost jako „v podstatě politické. Ovšem ne politické v tom smyslu, že by jeho cílem bylo získání podílu na politické moci, nýbrž spíše **propagačně politické, nebo chcete-li, výchovně politické**. Přitom vůdčí propagovaná idea jest **idea státnosti**.“¹³ Hlavní smysl tak byl spatřován ve snaze progresivně ovlivňovat veřejné mínění a zajišťovat osvětu a popularizaci nových společenskovedních poznatků. Počet členů tohoto spolku se v té době pohyboval kolem 150 osob, později se členstvo rozrostlo o několik desítek lidí.

V prezidentských službách

Pravděpodobně na základě iniciativy kancléře Přemysla Šámala dostal Drtina pracovní nabídku, aby přestoupil od finanční prokuratury do Kanceláře prezidenta republiky, kde se právě uvolnilo místo po úředníkovi, jenž odešel na ministerstvo zahraničních věcí. Prokop Drtina nabídku přijal a 11. listopadu 1929 zahájil svou úřednickou službu na Pražském hradě. Nejprve byl přidělen do třetího referátu, který spravoval kulturní a školské záležitosti, v říjnu 1930 se pak stal osobním tajemníkem kancléře Šámala. Kancelář prezidenta republiky Drtinovi umožnila v roce 1932 několikaměsíční studijní pobyt v Paříži, během něhož navštěvoval École normale supérieure a jazykovou školu Alliance française.¹⁴ Také Drtinův soukromý život se dočkal výrazné změny, 7. června 1930 se oženil s o dva roky mladší Lídou Buriánovou, která pracovala jako asistentka v tělocvičné škole. Jejich manželství však zůstalo bezdětné.

Po svém nástupu do prezidentské kanceláře odešel Drtina v únoru 1930 z místa jednatele klubu Přítomnost a zůstal jen jeho řadovým členem. V roce 1933 se tento klub volně propojil s několika dalšími intelektuálními skupinami, zejména s tzv. barrandovskou skupinou Václava M. Havla. Nejsilnější pouto ovšem navázal debatiní klub Přítomnost s redakcí časopisu *Demokratický střed*, jehož vydavatelem byl Zdeněk Chytil. Tento časopis byl již ve svých počátcích roku 1923 spojen s „prohradně“ orientovaným křídlem národně demokratické inteligence, a tak měl k většině členů klubu Přítomnost svou politickou linii velice blízko. Někteří příslušníci debatiního klubu se také stali pravidelnými příspěvateli uvedeného časopisu.

¹³⁾ *Klub Přítomnost. O úkolech klubu „Přítomnost“. Trochu z historie klubu. Seznam přednášek a debat od roku 1926 do roku 1933. Stanovy. Seznam členů.* Klub Přítomnost, Praha 1934, s. 5. K činnosti tohoto spolku viz též *Deset let Klubu Přítomnost 1927–1937*. Fr. Borový, Praha 1937

¹⁴⁾ Tyto i další údaje o služební kariéře P. Drtiny v Kanceláři prezidenta republiky byly čerpány z Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), personální spisy JUDr. Prokopa Drtiny.

Drtina se přímo začlenil do širší redakční rady a začal psát své vlastní příspěvky do tohoto týdeníku. Obvykle psal o průběhu večerů debatního klubu, vedle toho se však specializoval na problematiku postavení mladé nastupující generace ve společnosti. Kritizoval, že jsou mladí vytlačováni „*kamsi na periferii politického života*“.¹⁵ Dožadoval se penzionování přesluhujících státních úředníků a uvolnění míst pro uplatnění mladých lidí. Ve svých textech tehdy Drtina projevoval obavy, aby mladá generace nebyla vehnána do náruče politického extremismu.¹⁶ K těžké sociální situaci absolventů škol promlouval dokonce i v Československém rozhlasu.¹⁷

Na valné hromadě Přítomnosti 22. února 1933 došlo ke zřízení stálého sekretariátu klubu, jehož předsedou byl zvolen Prokop Drtina. Intelektuální okruh Přítomnosti a *Demokratického středu* v této době čítal více jak 200 osob, mezi něž patřila řada čelných novinářů, úředníků a vědců (například Hubert Ripka, Jan Jína, Antonín Pešl, Štěpán Ješ, Jaroslav Drábek, Vratislav Bušek, Vilém Mathesius, Rudolf Buchtela, Vladimír Groh či Karel Stloukal). Ve spojení s časopisem *Demokratický střed* se jednalo o prestižní prvo-republikový „think-tank“, který hodlal zásadním způsobem ovlivňovat debatu o dalším politickém směřování země. Z toho důvodu také začal připravovat svůj reformní program, který byl nakonec předložen veřejnosti k diskusi v březnu 1934 v manifestu pod názvem *Do boje za demokracii řádu a činu*.¹⁸ V dubnu a květnu 1934 pak debatní klub zorganizoval kvůli velkému zájmu o tento koncept společenské reformy dva přednáškové večery. Za předsednictví Prokopa Drtiny se do diskusí zapojili vedle hlavních řečníků, Huberta Ripky a Zdeňka Chytila, také dr. Jan Mertl, prof. Josef Macek, doc. Josef Kliment, ing. Jaromír Nečas, redaktor Štěpán Ješ, ing. Václav Havel, dr. Alfréd Drucker a řada dalších.

Program kritizoval liberalismus, u něhož postrádal smysl pro sociálně spravedlivou organizaci společnosti. Předpokládal rozsáhlou reformu politického, hospodářského i sociálního systému v zájmu demokracie a sociálního smíru, zároveň však ostře odmítl komunismus „*pro jeho materialistický blud, třídní výlučnost a násilnictví*“ i fašismus „*pro jeho reakční násilnost, jeho nesnášenlivost a naprosté nepochopení velikého významu a nezbytnosti mezinárodních vztahů kulturních a hospodářských*“.¹⁹ Autoři manifestu zdůraznili, že demokracie není překonaná, „*protože věčným plamenem žhnou její myšlenky: svoboda a sociální spravedlnost. Jsou překonány jen dosavadní její instituce a zvyklosti, skřípe a zastavuje se její dosavadní mašinerie*“.²⁰ Velkou kritiku sklídily v manifestu tehdejší praktiky politických stran. Předpokládalo se vytvoření rejstříku politických stran, kde by musely být všechny strany zapsány. Problém korupce měl být vyřešen financováním stran ze zvláštního veřejného fondu. Ve své ekonomické části se tento program pokoušel nalézt řešení palčivého problému velké hospodářské krize.

¹⁵ DRTINA, Prokop: Omyly v generační diskusi. *Demokratický střed*, roč. X, 1933/2, s. 3.

¹⁶ Viz např. DRTINA, Prokop: Mládenci, zůstaňte pod oknem... *Demokratický střed*, roč. X, 1933/24, s. 5–6.

¹⁷ Např. Drtinův rozhlasový projev *Děti a rodiče* z 9. 9. 1934, viz Archiv Českého rozhlasu, sign. 7484; nebo projev *Mladí lidé do nového roku*, přednesený 3. 1. 1936. Přeepis této řeči byl publikován v časopise *Program*, roč. II (XIII), 1936/2, s. 2.

¹⁸ *Demokratický střed*, roč. XI, 1934/12–14.

¹⁹ Tamtéž, s. 1.

²⁰ Tamtéž, s. 6.

Program výslovně vyhlášoval právo na práci u všech praceschopných a vedle toho právo na výživu u těch praceneschopných.

Uveřejněný manifest se dočkal široké odezvy, vedle vyjádření podpory vyvolal i kritické reakce, vinící tento program z příbuznosti k fašismu (takové hodnocení se objevilo například v *Nové době* nebo v textech Zdeňka Smetáčka v *Přítomnosti*). Do debaty vstoupil publicisticky i Prokop Drtina, který se snažil hájit program jako způsob uvedení politické praxe do souladu s demokratickými principy československé ústavy. Ve svých článcích tehdy projevoval velkou deziluzi z postojů a jednání politických stran.²¹ Uveřejnění a debata o programu *Demokracie řádu a činu* představovaly však jen výrazný počátek dlouhodobějšího snažení okruhu kolem časopisu *Demokratický střed* o prosazení reformy a kultivaci politických a sociálních podmínek v Československu.²²

Časopis se nakonec rozhodl sblížit s reálnou stranickou politikou. Dne 14. května 1935 výrazná část redakčního okruhu manifestačně vstoupila do národně socialistické strany, „protože tato strana projevuje nejvíce porozumění pro potřebné reformy demokratického řádu [...], odolala nejen všem pokušením a svodům protidemokratickým, nýbrž zůstává v bojovné odhodlanosti věrna demokratickým ideálům národní revoluce v duchu Masarykově“.²³ Mezi signatáři manifestační přihlášky se vyskytoval i Prokop Drtina, který přitom byl již několik let členem národně socialistické strany. Svým podpisem chtěl jen podpořit význam uvedeného kroku.

Klub Přítomnost se ve třicátých letech výrazně zapojil do debat o řešení poměru mezi Čechy a Němci ve společném státě a stal se neformální platformou pro jednání mezi českými a sudetoněmeckými veřejnými činiteli. Klubovních debat se tehdy zúčastňovali Hans Schütz, Gustav Hacker či Wenzel Jaksch. Debatní klub i celá skupina časopisu *Demokratický střed* se v těchto neoficiálních rozhovorech přikláněly ke stanoviskům Hradu, a svůj postoj dokonce částečně koordinovaly s Edvardem Benešem a ministerstvem zahraničních věcí.

Mezitím pokračovala Drtinova úřednická kariéra v prezidentské kanceláři, v srpnu 1935 byl jmenován odborovým radou. Po zvolení Edvarda Beneše prezidentem 18. prosince 1935 muselo dojít k výběru jeho osobních tajemníků. Beneš byl již z ministerstva zahraničních věcí zvyklý využívat sekretáře dva, z nabídnutých úředníků si vybral Prokopa Drtinu a Františka Remsu. Drtina se od té doby stal nejbližším Benešovým spolupracovníkem a byl s ním v každodenním pracovním styku. Mezi Benešem a Drtinou se postupně vyvinul velice úzký vztah, nabývající jistou specifikou, osobnější rovínou.

V krizovém roce 1938 prožíval Drtina v prezidentské kanceláři všechny zásadní a zlomové události středoevropské politiky. Z toho důvodu jsou dnes jeho memoáry

²¹⁾ Viz např. DRTINA, Prokop: Najednou strach o ústavu! *Demokratický střed*, roč. XI, 1934/22, s. 2. Své sepětí s reformním programem vyjádřila v roce 1935 redakce časopisu *Demokratický střed* jeho přejmenováním. Nový titul časopisu zněl *Program – Demokratický střed*.

²²⁾ Zdeněk Chytil začal v roce 1934 vedle samotného časopisu *Demokratický střed* vydávat také *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. V jeho prvním čísle byly kritizovány aktuální platové úpravy, jež se citelně dotkly státních zaměstnanců. Viz CHYTIL, Zdeněk (ed.): Dvoji zaměstnání v rodině a kritika vládního nařízení č. 252/1933. In: *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. Demokratický střed, Praha 1934.

²³⁾ *Program*, roč. I (XII), 1935/19, s. 3.

považovány za velmi důležitý historický pramen pro toto období.²⁴ Když byla v noci na 30. září 1938 podepsána bez účasti ČSR Mnichovská dohoda, stavěl se Drtina zprvu ostře proti jejímu přijetí, výslovně prohlašoval, „že žádný národ nesmí ztratit svou svobodu bez boje, nemá-li dojít k mravnímu rozvratu“.²⁵ Ve společných rozhovorech mu tehdy prezident Beneš podrobně vysvětloval z mezinárodně politického hlediska, proč bylo nakonec nutné se Mnichovské dohodě podvolit. Drtina na základě Benešových argumentů nakonec kapitulaci, byť s obtížemi, akceptoval. Když se následně 5. října 1938, po jistém otálení, rozhodl Beneš definitivně abdikovat na svou funkci, nedovedl si Drtina příliš představit své další působení v prezidentské kanceláři. S odchodem dosavadního prezidenta, jehož si nesmírně vážil, pro něj ztrácela další práce na Hradě smysl.

Své chmurné pocity z října 1938 později Drtina popsal: „*Tehdy jsem po prvé na vlastním těle poznal, co je důsledek politické porážky a jak chutná pád ze slávy a moci... Byla to doba, kdy jsem po prvé zpozoroval, že nedávní dobří známi, do včerejška večera ještě stoupenci, a dokonce přátelé, dnes jsou neodolatelně puzeni k tomu, aby rychle přešli na druhý chodník, když jsme se měli potkat a když zpozorovali, že jim takové setkání hrozí.*“²⁶ V prvním návalu deprese tehdy dokonce Drtina spolu s manželkou uvažovali o tom, že spáchají sebevraždu – „ze žalu nad národním neštěstím, ze zklamání z lidí i přátel, kteří se měnili, přizpůsobovali a opouštěli“.²⁷

Od 10. října 1938 byl Drtina na Benešovu žádost uvolněn z prezidentské kanceláře do Sezimova Ústí k plnění sekretářské služby. Konkrétně se jednalo o uspořádání a likvidaci prezidentovy písemné agendy. Šlo především o to, aby se rozdělila veškerá dokumentace na osobní Benešovy písemnosti a na úřední materiál, který se měl vrátit do pražského archivu KPR. Vedle toho Drtina třídil množství korespondence, jež do Sezimova Ústí Benešovi dennodenně docházela. Na uspořádání Benešova archivu bylo velice málo času, neboť se bývalý prezident chystal k brzkému odletu ze země.

Ve dnech mezi 11. a 20. říjnem 1938 se Beneš za Drtinovy přítomnosti postupně setkal s několika svými důvěrníky (například Zdeněk Bořek Dohalský, Jan Jína, Zdeněk Chytil či Jaromír Smutný), které upozornil na nutnost příprav na nadcházející evropskou válku a konkrétně na nezbytnost budování základů budoucího všestranného válečného odboje. Beneš předpokládal, že Drtina, Jína a Chytil vytvoří seskupení, které jej bude informovat do zahraničí o všem, co se doma děje. Na těchto schůzkách v Sezimově Ústí byl de facto položen prazáklad budoucí národní rezistence. Dne 22. října 1938 se na ruzyňském letišti loučil s Benešovými při jejich odletu do Anglie jen malý hlouček nejbližších, mezi nimiž nechyběli ani manželé Drtinovi.

²⁴) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 39–243.

²⁵) Tamtéž, s. 181.

²⁶) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 144, P. DRTINA: *Politická atmosféra v tzv. hradních kruzích za II. republiky* (rukopis 1966), s. 3. Srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1., s. 294.

²⁷) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 141, P. DRTINA: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (rukopis 1968), s. 1.

U zrodu národního odboje

Dršina začal kolem sebe podle Benešových pokynů vytvářet neformální skupinu, jež chtěla s bývalým prezidentem udržovat nadále spojení a zajišťovat pro něj jakousi základní zpravodajskou službu. Prvními členy tohoto uskupení se vedle Drtiny stali vyslanec Jaromír Smutný, vydavatel Zdeněk Chytil, legační rada Jan Jína a právník Jaroslav Drábek. Postupně se však přidávali další, jež obvykle spojovala věrnost Benešově politice a působení v klubu Přítomnost a týdeníku *Demokratický střed*. Kontinuita mezi tímto prvorepublikovým intelektuálským seskupením a „starodružiníky“ domácího odboje byla naprosto zřejmá.²⁸ Považovali se za jakýsi tajný sekretariát bývalého prezidenta na domácí půdě a vlastně jen „pokračovali ve své úřední a služební činnosti, kterou konali v době Mnichova a před ním“.²⁹

Dršina kontaktoval různé důležité politické činitele, s jejichž pomocí chtěl zastavit sílící protibenešovskou kampaň v českém tisku, která postupně získávala až zběsile vulgární náboj. Bývalý Benešův tajemník cítil jako svou povinnost zasáhnout a chápal to jako první úkol nové „Maffie“. Intervenoval u přednosta politického a právního odboru KPR Josefa Schiezsla, jehož žádal o zásah na tiskovém odboru ministerské rady i přímo u předsedy vlády Jana Syrového. Obrátil se i na Petra Zenkla a Václava Jaroslava Klofáče. Ze stejného důvodu navázal kontakt s Ladislavem Rašínem, který se sám veřejně postavil na obhajobu demokratických poměrů předmnichovského Československa. Rašín se dokonce Drtinovi svěřil, že napsal Benešovi dopis, v němž celou štvavou kampaň rezolutně odmítl.³⁰ Drtinova skupina z *Demokratického středu* se tak v závěru roku velice rychle sblížila se skupinou národních demokratů z *Národní myšlenky* kolem Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy, ačkoliv je v období první republiky rozdělovaly zásadní odlišnosti v politickém programu. Rašín se dokonce 14. prosince 1938 postavil rázně za Beneše na parlamentní půdě. Ve svém vystoupení tehdy pranýřoval zabavování článků, jež kritizovaly poměry v druhé republice, a nenávislné novinářské kampaně, kterých byl v té době tisk plný. Následující den hlasoval proti přijetí zmocňovacího zákona, jenž posiloval autoritářské prvky politického systému pomnichovské republiky.

Drtinova skupina začala brzy pociťovat potřebu přímého kontaktu s Edvardem Benešem, a tak se rozhodla za ním vyslat na návštěvu Jaroslava Drábka, který měl v listopadu 1938 odjet na služební cestu do Londýna. Drábkova cesta proběhla úspěšně, setkal se nejen s bývalým prezidentem, ale i s dalšími významnými představiteli budoucího zahraničního odboje, Hubertem Ripkou a Janem Masarykem. Jaroslav Drábek přivezl od Beneše první instrukce a hodnocení politické situace, které však nevbuzovalo příliš mnoho optimismu. Na Beneše stále silně působilo mnichovské trauma, navíc politická atmosféra na Západě mu v té době nebyla příliš nakloněna.

²⁸⁾ Pojem „starodružiníky“ domácího odboje vymyslel pro označení období formování národní rezistence za druhé republiky Prokop Dršina. Srov. ANM, f. Vlastimil Klíma, kart. 7, i. č. 122, J. JÍNA: *Jak se rodil národní odboj (K historii Politického ústředí – PÚ)*, s. 1.

²⁹⁾ KŘEN, Jan: *Do emigrace: Západní zahraniční odboj 1938–1939*. Naše vojsko, Praha 1969, s. 265.

³⁰⁾ Text Rašínova dopisu Benešovi ze 7. 11. 1938 viz BENEŠ, Edvard: *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Orbis, Praha 1947, s. 78–80.

Na schůzce v Drábkově bytě, jež se uskutečnila po jeho návratu do Prahy, se Drtinův kroužek rozrostl o další důležité členy, konzula Jiřího Sedmíka a redaktora *Národního osvobození* Antonína Pešla. Jejich přínos v té době spočíval zejména v tom, že disponovali zdroji informací, k nimž staří členové skupiny neměli přístup. Pešl se pohyboval v legionářském prostředí a Sedmík patřil mezi důvěrníky Antonína Hampla, předsedy tolerované opoziční strany. Skupinu na druhou stranu záhy opustil Jaromír Smutný, který odjel jako konzul do Turecka, zůstal však s Drtinovou organizací v kontaktu.

V lednu 1939 zopakoval Jaroslav Drábek ještě jednou cestu do Londýna. Beneš se v té době chystal k odletu na přednáškový pobyt v USA. Bylo již znát, že se jeho zdravotní a psychický stav zlepšil. Beneš vysvětlil Drábkovi, že očekává, že válka vypukne již v roce 1939 kvůli Polsku. Na druhou stranu vůbec nepředpokládal, že by Hitler porušil Mnichovskou dohodu a před začátkem války obsadil Československo. Beneš v té době začal promýšlet podobu budoucího poválečného státu, uvažoval o rozsáhlých politických a hospodářských reformách.

Začátkem roku 1939 se postupně zdokonalovala forma spojení s Benešem, členové domácí skupiny se vybavili krycími jmény a přijali závazné zásady kontaktu s exilem (pravidla identifikace posílů, různé šifry a kódy). Projevila se tu tak již snaha po jisté konspiraci, byť na velmi primitivní a naivní úrovni. Drtina v této době přijal krycí jméno HNĚVKOVSKÝ, výběr tohoto kryptonymu ovšem nikdy nevysvětlil.

Po volbě nového prezidenta republiky, kterým se stal dr. Emil Hácha, pokračoval zpočátku Drtina ve funkci osobního tajemníka prezidenta. Krátce nato byl však jmenován novým kancléřem dr. Jiří Havelka, který ihned oznámil, že Drtina nesmí na svém místě dále zůstat. Atmosféra na Hradě se dost negativně změnila, což činilo odchod z prezidentské kanceláře snazší. Jako náhradu nabídl Havelka Drtinovi jmenování pomocným referentem u Nejvyššího správního soudu, což sice znamenalo určitý kariérní pokles, ale v tehdejší nejisté době šlo o rychlé zajištění existence. V polovině prosince 1938 tak Drtina opustil své několikaleté působiště v Kanceláři prezidenta republiky a od 1. ledna 1939 nastoupil na nové místo.

Když došlo 15. března 1939 k okupaci českých zemí, znamenalo to pro Drtinu velké překvapení, nicméně začal okamžitě jednat. Spálil mnoho kompromitujícího materiálu a různé důležité dokumenty se snažil uschovat mimo svůj pražský byt. Jeho skupina se rozhodla přejít k intenzivnější odbojové činnosti, jejíž hlavní náplní se měla stát zpravodajská činnost. Členové skupiny se snažili prostřednictvím svých kontaktů v prostředí protektorátní reprezentace shromažďovat důležité informace, které by mohly pomoci Benešovi při rozvíjení zahraniční odbojové akce. Drtina začal sepisovat ze získaných zpráv záznamy, které podepisoval svým krycím jménem HNĚVKOVSKÝ a jež pak putovaly kurýrní cestou buď přímo k Benešovi nebo k Smutnému.

V Drtinově skupině se hned po březnové okupaci začalo uvažovat o vybudování politické centrály, jež by mohla soustředit všechny složky odboje. Tak se nakonec během léta 1939 zformovala odbojová organizace, jež dostala název Politické ústředí (PŮ). Šlo o reprezentativní politický sbor, v němž byly svými členy zastoupeny všechny hlavní demokratické strany předmnichovského Československa. Představoval určité odbojové direktorium, jež se mohlo považovat za jakéhosi nástupce dřívějších vládních koalic, či dokonce pověstné „pětky“. Původní Drtinova skupina působila dále jako exekutivní, pracovní výbor, zajišťující praktickou stránku odbojové

činnosti.³¹ Síť spolupracovníků se dále rozrůstala. Již na jaře 1939 se přidal Vladimír Hora, Drtinův kolega z Nejvyššího správního soudu, který posléze zaujal v organizační roli jeho zástupce. Dalšími aktivními spolupracovníky se stali člen klubu Přítomnost Miloslav Kohák, státní zástupce Zdeněk Mejstřík a národohospodářský odborník Jiří Hejda, v jehož vile se pak konaly některé konspirativní schůzky. Zásadní posilu představovala účast doc. Vladimíra Krajiny z Botanického ústavu, který byl postupně schopen ve spolupráci s vojenskými radisty zajistit šifrované radiotelegrafické spojení s exilem. Politické ústředí také navázalo spolupráci s vydavatelem ilegálního časopisu *V boj*, jemuž začali příslušníci PÚ dodávat zprávy a náměty. Drtina sám dokonce napsal pro časopis několik článků.³²

Vedle samotné zpravodajské činnosti se Politické ústředí a celý domácí odboj pokusily vyjádřit nenásilným způsobem svůj odpor k nacistické moci. V den výročí Mnichovské dohody byl zorganizován bojkot pražské tramvajové dopravy. Úspěšnou propagaci bojkotu zhodnotil Drtina v obsáhlé zprávě pro zahraniční odboj: „*Politicky měla ten význam, že jsme si ověřili, do jaké míry a jak rychle možno masy pohnout k akci. Dále tím, že naši lidé nabyli vědomí, že je tu centrála, která odboj řídí. Politicky je to významné také proto, že si to musili uvědomit Němci. Agitace trvala sotva týden a úspěch odhadujeme asi na 70 až 80 %.*“³³ O této odbojové akci mohl Drtina s Pešlem referovat exilu i radiovou depeší, neboť se již podařilo zprovoznit spojení vzduchem.

Drtina již na jaře 1939 zvažoval možnost své emigrace, tehdy však od tohoto nápadu ustoupil, protože se domníval, že bude prospěšnější jeho činnost v protektorátu. Navíc jej uklidnila skutečnost, že o něj gestapo zjevně nejevilo žádný zájem. Vše se ale změnilo 22. listopadu 1939, kdy byl v Brně zatčen Ferdinand Richter, zástupce národně socialistické strany v PÚ. Gestapo u něj tehdy našlo zápisky z poslední schůzky Politického ústředí, a tak se rázem všichni členové této odbojové organizace ocitli v bezprostředním ohrožení. Drtina se dozvěděl, že gestapo sestavilo diagram sítě českého podzemí, v němž figuruje také „Jína – Drtina Gruppe“. Pomyslná smyčka kolem všech členů PÚ se rychle stahovala. Dne 13. prosince 1939 byl zatčen jeden z hlavních příslušníků této odbojové skupiny Ladislav Rašín a hned následující den došlo k zatčení Drtinova bratrance Ivana Herbena, který s Politickým ústředím také úzce spolupracoval. Prokop Drtina se začal skrývat a hledat cestu k útěku za hranice.

³¹⁾ K Politickému ústředí a počátkům občanského odboje existuje početná memoárová i odborná literatura. Jmenujme vedle Drtinových memoárů např. DRÁBEK, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*. Naše vojsko, Praha 1992; FEIERABEND, Ladislav Karel.: *Politické vzpomínky I*. Atlantis, Brno 1994; JELÍNEK, Josef: *PÚ. Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Kvasnička a Hampl, Praha 1947; KRAJINA, Vladimír: *Výsoká hra. Vzpomínky*. EVA, Praha 1994; *Z počátků odboje 1938–1941*. Naše vojsko, Praha 1969; ČERNÝ, Václav: *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Atlantis, Brno 1992; JANEČEK, Oldřich a kol.: *Odboj a revoluce 1938–1945. Nástin dějin čs. odboje*. Naše vojsko, Praha 1965; JANEČEK, Oldřich (ed.): *Z počátků odboje: 1938–1941*. Naše vojsko, Praha 1969; KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Karolinum–Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997.

³²⁾ Obsah tohoto odbojového časopisu byl publikován v edici HLUŠIČKOVÁ, Růžena, ŠTOVÍČEK, Ivan, PEKÁREK, Bohumil (ed.): *V boj. Edice ilegálního časopisu*. Historický ústav č. armády, Praha 1992–1995.

³³⁾ Archiv Ústavu T. G. Masaryka, f. 38 (Klecanda), kart. 39, sign. 169/1, Zpráva Hněvkovského, 5. 10. 1939.

O pomoc při zajištění dopravy přes hranici požádal Františka Němce, který byl napojen na železničářský odboj. Zorganizoval několik posledních schůzek se svými přáteli z odboje, v nichž se chtěl především ujistit o budoucím pokračování PÚ. Při této příležitosti vznikla nová terminologie – pro zastřešující domácí organizaci se začalo užívat pojmenování Ústřední výbor odboje domácího (ÚVOD) a pro zahraniční vedení analogicky označení ÚVOZ. První uvedená zkratka se posléze skutečně ujala a dodnes zosobňuje jednu z významných fází vývoje domácího protinacistického odboje. Jako svého osobního nástupce ve struktuře PÚ vybral Drtina Vladimíra Horu.

František Němec připravil pro Drtinu „železničářskou“ cestu na Slovensko přes Veselí na Moravě. Drtina se však nakonec domluvil s generálním tajemníkem PÚ Vladimírem Klecandou, že se připojí k jeho transportu, který se zdál být pohodlnější a bezpečnější, navíc se k němu mohla přidat i jeho žena Lída. Jednalo se o tajnou přepravu ve spacích vozech mezinárodního rychlíku, jedoucího do Istanbulu. Transport uprchlíků měl na starost vlakový zřízenec Jiří Zeman, zvaný Černý Turek.³⁴ Oběma tuto cestu zajistil Gustav Svoboda, ředitel Centrokomise. Datum odjezdu byl stanoven na 26. prosince. Drtinovi rozhlásili, že vyrážejí na lyže do Beskyd a před Vánocemi opustili definitivně svůj byt.³⁵ Lída Drtinová ovšem stále váhala, zda se má ke svému muži připojit. Svůj konečný souhlas vyslovila až v den odjezdu.

Londýnský exil

Dne 26. prosince 1939 se vydali Drtinovi společně s profesorem Vladimírem Klecandou za dramatických okolností na cestu do exilu. Ráno 27. prosince 1939 se nakonec mezinárodním rychlíkem dostali šťastně až do Bělehradu, odkud pak v lednu a únoru 1940 pokračovali s provizorními doklady na cizí jména přes Itálii a Francii do Anglie.³⁶ Od března 1940 začal Drtina opět pracovat v Benešově kanceláři, kde ihned dostal na starost styk s domácím odbojem. Spolu s Eduardem Táborským vytvořil jakýsi prezidentův kabinet, na nějž byl Beneš zvyklý z domova. Drtinova manželka se zapojila jako dobrovolnice do činnosti sociálního odboru Československého červeného kříže v Londýně. Později se dokonce stala předsedkyní Svazu dobrovolných sociálních pracovníků zemí okupovaných nacisty a členkou předsednictva Rady československých žen.

Drtina se intenzivně věnoval psaní depeší pro domácí odboj. Podepisoval je postupně několika krycími jmény – SVATÝ, SUK a NOVÝ. Vzhledem ke svému pravidelnému styku s domovem, a tím i své velké informovanosti získal Drtina v rámci londýnské-

³⁴ K postavě Černého Turka viz např. GEBHART, Jan, KOUTEK, Jaroslav, KUKLÍK, Jan: *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Panorama, Praha 1989, s. 149–151.

³⁵ Verze o lyžařském zájezdu byla určena pro známé a sousedy. V zaměstnání svou nepřítomnost Drtina telefonicky omluvil 20. prosince nemocí. Viz AKPR, pers. spis P. Drtiny, č. O 291/40, Kárné řízení u Nejvyššího správního soudu.

³⁶ Průběh útěku popsal obsáhle sám Drtina ve svých memoárech, viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první. Kniha 1.–2., s. 472–493. Svě vyličení podal však i druhý uprchlík, srov. KLECANDA, Vladimír: *Cesta do svobody. Svobodný zítřek*, roč. II, 1946/1, s. 9.

ho exilu rychle význačné neformální postavení. Když došlo 21. července 1940 k uznání československé prozatímní vlády a státního zřízení ze strany Velké Británie, přikročil Beneš k vytvoření oficiální Kanceláře prezidenta republiky. Jejím přednostou se stal Jaromír Smutný, Prokopa Drtinu pak Beneš jmenoval politickým referentem prezidentské kanceláře. Tuto funkci si Drtina podržel až do konce války. Po postupném rozšíření úřednického personálu podléhalo Drtinovi několik dalších pracovníků, dohromady tvořících tzv. politickou sekci KPR. Beneš také Drtinu jmenoval referentem prezidenta republiky ve všech věcech týkajících se Státní rady. V rámci této funkce se Drtina pravidelně účastnil zasedání zmíněného exilového orgánu, aby zajistil informovanost prezidenta o jeho jednáních a vzájemný politický styk mezi Benešem a Státní radou.³⁷

Jako právník se Drtina spolupodílel na formulaci teorie právní kontinuity a argumentaci o neplatnosti abdikace na funkci prezidenta republiky v říjnu 1938, na čemž byla založena celá Benešova zahraniční akce. Drtinova argumentace zněla: „*Mnichov sám byl přece první a největší ilegálností nejen proti naší ústavě, ale i proti celému dosavadnímu evropskému řádu a proti všem pravidlům psaného a nepsaného mezinárodního práva. Dovolávat se tudíž principu legálnosti o čemkoli, co se stalo v našem ústavním životě po Mnichově, je naprosto absurdní.*“³⁸ V únoru 1942 byla zřízena Právní rada, která měla v zahraničním státním zřízení částečně suplovat úlohu Nejvyššího správního soudu a vedle toho podávat stanoviska k návrhům chystaných právních předpisů. Prokop Drtina byl jmenován místopředsedou Právní rady (předsedou byl profesor Adolf Procházka a členy Alfréd Drucker, Vladimír Clementis a Egon Schwelb). Vzhledem ke svému vytižení v prezidentské kanceláři ovšem Drtina často na jednání Právní rady absentoval, a proto byl tento orgán rozšířen o dalšího místopředsedu Františka Havlíčka.³⁹

Proslulost získal Prokop Drtina během války především jako rozhlasový komentátor ve vysílání BBC z Londýna, vystupující pod pseudonymem „Pavel Svatý“. Toto Drtinovo krycí jméno vzniklo ještě v Praze při posledních poradách Politického ústředí před jeho útekem do exilu odvozením od Svatého Prokopa (světce, jehož jméno Drtina nosil). Bylo velmi vhodné, neboť příjmení Svatý se příliš nevyskytuje.⁴⁰ Vzhledem k tomu, že celý rok 1939 zažil ještě v Praze, dobře chápal pocity domácích posluchačů, což zúročil ve svých procítěných rozhlasových promluvách.⁴¹

³⁷⁾ Významným pramenem o chodu prezidentské kanceláře v Londýně jsou deníkové záznamy Eduarda Tábořského, viz TÁBORSKÝ, Eduard: *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Družstevní práce, Praha 1947; TÁBORSKÝ, Eduard: *Prezidentův sekretář vypovídá. Deník druhého zahraničního odboje*. Konfrontace, Curych 1983.

³⁸⁾ DRTINA, Prokop: *Právev republiky... Tři rozhlasové projevy Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře prezidenta republiky*. Čechoslovák, Londýn 1942, s. 7.

³⁹⁾ O přínosu významných právníků na zahraniční akci Edvarda Beneše a o Právní radě pojednává KUKLÍK, Jan: Českoslovenští právníci v londýnském exilu za druhé světové války. Příspěvek k dějinám československého právního stavu. In: JIRÁSKOVÁ, Věra, SUCHÁNEK, Radovan (ed.): *Pocta Prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám*. Linde, Praha 2004, s. 79–96. Přímou k Právní radě také KUKLÍK, Jan: Právní rada v londýnském exilu za druhé světové války. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. Karolinum, Praha 1997, č. 2, s. 33–46.

⁴⁰⁾ Způsob, jak vznikl „Pavel Svatý“, je podrobně popsán v DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek první, kniha 1., s. 466–467. Viz též DRÁBEK, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*, s. 50.

⁴¹⁾ Srov. DRTINA, Prokop: *A nyní promluví Pavel Svatý. Londýnské epistoly z let 1940–1945*. Vladimír Žikeš, Praha 1946. Rozhlasový komentátor Pavel Svatý rychle získal velkou popularitu u domácího obyvatelstva.

Poprvé dostal příležitost vystoupit před mikrofonem BBC 19. května 1940 v rámci cyklu projevů na téma „Pláč republiky Československé“. Vzhledem k tomu, že se jeho projev setkal s velice příznivým ohlasem, dostal posléze nabídku nahradit pravidelnou relaci Jana Masaryka, který odjel plnit diplomatické posláni do USA. Ve srovnání s prostořekým a geniálním improvizátorem Masarykem byl Drtinův řečnický styl střídmější a věcnější, postupně si však vypracoval svébytný rukopis, charakteristický vroucím vztahem exulanta k domovu a nekompromisní kritikou nacistického teroru. Jan Masaryk se po svém návratu do Londýna opět vrátil k rozhlasovému mikrofonu, nicméně pro Pavla Svatého, v té době již velmi populárního, se nakonec našel nový vysílací čas. Z titulu politického referenta KPR vystoupil Prokop Drtina dokonce několikrát i pod svým pravým jménem. Jednalo se převážně o sdělení nějakého zásadního oficiálního stanoviska prezidenta a československé exilové vlády.⁴² Na jeho populární rozhlasová vystoupení byla posléze nucena reagovat i propaganda v protektorátu a na Slovensku. Větší rozsah nabyla zejména polemika mezi Pavlem Svatým a slovenským novinářem Konstantinem Čulenem v letech 1943–1944, která se dotýkala zejména postavení Slováků v předmnichovském Československu.

Vzhledem ke své pozici rozhlasového komentátora získal Drtina pověření pro záležitosti rozhlasové propagandy v Benešově kanceláři. Všechny depeše z domova, které se týkaly vysílání BBC, vyřizoval sám Drtina. Navíc se také přímo zapojil do činnosti rozhlasového oddělení československé informační služby, jež tvořila samostatný odbor exilového ministerstva zahraničních věcí. Po vzniku Poradního rozhlasového sboru, pomocného orgánu informační služby, v prosinci 1940 se Drtina stal i jeho členem. V prosinci 1941 nahradil dokonce Jaroslava Stránského ve funkci jeho předsedy (Stránský se této pozice vzdal, protože byl jmenován členem exilové vlády). Drtinu si za šéfa tohoto orgánu vybral přímo státní tajemník Hubert Ripka. Během jednání Poradního rozhlasového sboru se střetávaly a vyjasňovaly mnohdy velmi vyhraněné názory na profil rozhlasové propagandy.⁴³ Vedle rozhlasu ovšem Drtina často publicisticky přispíval i do exilového tisku, zejména do časopisu *Čechoslovák*. Občas také konal veřejné přednášky, ať už pro exilové posluchače, československé letce či pro britskou veřejnost.

Koncem srpna 1944 odletěl Drtina z Londýna do Moskvy jako člen vládní delegace pro osvobozené území, vedené ministrem Františkem Němcem. V Moskvě se zúčastnil jednání s komunisty o situaci na Slovensku. Když následně vypuklo Slovenské národní povstání, vydal se Drtina spolu s vládní delegací na povstalecké území do Banské

Zájem o něj proto projevil gestapo a v červenci 1940 i protektorátní policie, která se snažila zjistit k muži tohoto jména jeho osobní data a pátrala po jeho úředně hlášeném bydlišti. Policii se dokonce podařilo vypátrat jistého Paula Svatého, pojišťovacího úředníka z Brna-Komárova, který však byl německé národnosti. Viz Archiv bezpečnostních složek MV ČR (dále ABS), f. Sbirka různých písemností, sign. S-182-4.

⁴²⁾ Některé tyto oficiální Drtinovy rozhlasové promluvy byly vydány také knižně, viz DRTINA, Prokop: *Hitler contra Beneš. Pět rozhlasových projevů Dr. Prokopa Drtiny, politického referenta kanceláře prezidenta republiky*. Čechoslovák, London 1941; DRTINA, Prokop: *Práve republiky...*

⁴³⁾ Velká část zápisů z porad Poradního rozhlasového sboru a další relevantní dokumentace je uložena v Národním archivu (dále NA), f. Ministerstvo vnitra – Londýn, sign. 2-82-4.

Bystrice.⁴⁴ Během svého působení ve vládní delegaci vystupoval vždy jako prezidentův exponent a snažil se prosazovat Benešovo pojetí česko-slovenského poměru. Po šestnácti dnech pobytu nakonec vládní delegace 23. října 1944 odletěla zpátky za frontu a neuspěšně se pak pokusila plnit své poslání na osvobozeném území Podkarpatské Rusi. Drtina se však od vládní delegace odpojil a přes Moskvu se začátkem prosince 1944 vrátil do Londýna, aby informoval prezidenta Beneše o poměrech na Slovensku a o skutečném postavení vládní delegace.

V březnu 1945 se Beneš rozhodl vrátit do osvobozené vlasti přes Moskvu z východu a na této cestě jej spolu s řadou dalších exilových představitelů doprovázel i Prokop Drtina. V Moskvě pak probíhala jednání zástupců politických stran Národní fronty o programu budoucí československé vlády, kterých se Drtina aktivně zúčastnil jako jeden ze zástupců národně socialistické strany (tuto stranu dále zastupovali Jaroslav Stránský, Josef David a František Uhlíř).⁴⁵ Výsledný program do značné míry předurčil budoucí podobu politického režimu v osvobozeném státě, v němž získali většinu rozhodujících mocenských pozic komunisté. Drtina ve svých pamětech dokument, jenž do historie vstoupil pod názvem Košický vládní program, spíše obhajoval: „*My jsme mohli přijmout tento program vcelku, i když tam byly partie, které nám vůbec nebyly po chuti, protože zaručoval u nás existenci více rovnoprávných politických stran a všeobecné, přímé, rovné a tajné volby do zákonodárných i samosprávných sborů.*“⁴⁶

Dne 4. dubna 1945 byla ustavena první vláda osvobozené republiky, do jejíhož čela byl jmenován Zdeněk Fierlinger. Ačkoliv se předtím zúčastnil jednání o vládním programu, nestal se ještě Drtina v této době členem vlády. Zatím se držel své původní role státního úředníka ve funkci prezidentova politického referenta. Přesto se zapojil do jednání národních socialistů v Košicích, kde došlo 25. dubna 1945 k ustavení jejich prozatímního ústředního výkonného výboru. Za předsedu strany byl tehdy vybrán Petr Zenkl, jehož zatím zastupoval Jaroslav Stránský (Zenkl totiž po svém osvobození z koncentračního tábora pobýval v Londýně). Členem výboru se stal i Prokop Drtina, který tak již zřetelně začal směřovat do aktivní politiky. Dne 10. května 1945 se po letech exilu vrátil zpět do Prahy, kde se shledal s několika svými někdejšími odbojovými spolupracovníky. Řada dalších přátel se v důsledku nacistického teroru tohoto šťastného setkání již nedožila.

⁴⁴) Viz blíže KOUTEK, Ondřej: Činnost londýnské vládní delegace na slovenském povstaleckém území. In: ŠMIGEL, Michal, MIČKO, Peter, SYRNÝ, Marek (ed.): *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historiků V (Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944–1945)*. Katedra historie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB, Banská Bystrica 2006, s. 42–53. Řadu relevantních archivních dokumentů k činnosti vládní delegace na Slovensku podává edice PREČAN, Vilém (ed.): *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Vyd. polit. lit., Bratislava 1965.

⁴⁵) Záznam všech jednání viz KLIMEŠ, Miloš, LESJUK, Petr, MALÁ, Irena, PREČAN, Vilém (ed.): *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. Svazek 1. ČSAV, Praha 1965, s. 391–453.

⁴⁶) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1. Emigraci k vítězství. Melantrich, Praha 1992, s. 22.

Ministrem vlády Národní fronty

Po osvobození sice Drtina nadále zůstal pracovníkem prezidentské kanceláře, zařazen ve funkci šéfa její politické sekce, jeho veřejná politická angažovanost se však projevovala stále výrazněji. Disponoval ohromnou popularitou mezi domácími obyvatelstvem jako proslulý rozhlasový komentátor Pavel Svatý, což mu mohla většina tehdejších politiků jen závidět. Nutno říci, že této své známosti dokázal Drtina dovedně využívat. Kdekoliv měl vystoupit s veřejným projevem, tam se na pozvánkách objevil palcový titulěk, že „*promluví Pavel Svatý*“. Také sama národně socialistická strana si uvědomovala přínos Drtinovy popularity a snažila se ji maximálně využívat. Očekávala od ní efekt při posílení voličské podpory v budoucích volbách.

Drtina se stal 11. května 1945 členem Revolučního předsednictva Československé strany národně socialistické a patřil tak již od počátku mezi „nové“ lidi (vedle něj zejména Vladimír Krajina a Hubert Ripka) ve vedení strany, na něž se někteří „staří“ vedoucí činitelé dívali s patrnou nevraživostí.⁴⁷ Drtina zůstal v předsednictvu strany národních socialistů až do února 1948, po celé období let 1945–1948 byl jedním z členů nejužšího okruhu vedení, kde se soustředilo rozhodování o politice strany.

Své první veřejné vystoupení na domácí půdě absolvoval Drtina na manifestační schůzi národních socialistů 17. května 1945. Fráňa Zemínová jej tehdy k řečnickému pultu uvedla slovy: „*Nemohli jsme prohrát, když s námi bojovali i Svatí.*“⁴⁸ Ve svém nacionálně vypjatém projevu se tehdy Drtina věnoval otázce českých Němců a obsáhle argumentoval, proč není další soužití s Němci v jednom státě možné. Transfer Němců byl pro něj jediným možným řešením, kterak ukončit nekonečný konflikt mezi oběma národy. Německou menšinu označil za přivandrovalce a kolonisty, kteří „*vždy byli cizím vředem na našem těle. Projevilo se to znovu v jejich henleinovském protičeském šílení v minulém desetiletí. Ať si tedy jdou, kam je srdce táhne a kam jít sami chtěli: Heim ins Reich!*“⁴⁹ Nutno zdůraznit, že podobně radikální nacionalistické projevy byly v tehdejší vyostřené atmosféře a dobových souvislostech mezi českými politiky obvyklé.

V létě 1945 stál Drtina u zrodu organizace odbojářů z druhé světové války, nazvané Svaz národní revoluce. Svaz vznikl po komplikovaných jednáních mezi zástupci občanského odboje, vedenými Drtinou, a zástupci komunistické strany v čele s Rudolfem Slánským. Ačkoliv původně chtěl stanout ve vedení Svazu sám Drtina, odpor komunistů mu v tom zabránil a předsedou organizace se stal profesor Josef Grňa z Brna, představitel známé odbojové formace Rada tří. Prokop Drtina byl nakonec zvolen jedním

⁴⁷ KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948. Organizace, program, politika*. Doplněk, Brno 2002, s. 44.

⁴⁸ *Večerní Svobodné slovo*, 18. 5. 1945, s. 1. Drtina sám uvedl v memoárech tento citát v mírně pozměněné podobě, srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 62.

⁴⁹ Znění projevu podle denního tisku viz tamtéž, s. 63–64. Na dalších stranách svých pamětí pak tento svůj radikální referát Drtina sám komentuje s patrným odstupem a nadhledem. Drtinovy názory k německé otázce se v roce 1945 prezentovaly i knižně v oficiální stranické publikaci: DRTINA, Prokop, HERBEN, Ivan: *My a Němci. Dějinný úkol strany národně socialistické při vystěhování Němců z Československa*. Čs. strana národ. socialistická, Praha 1945. Spoluautorem byl Drtinův bratranec Ivan Herben, který se na počátku německé okupace také zapojil do domácího odboje, posléze byl zatčen a válku strávil v nacistickém koncentračním táboře.

z místopředsedů přípravného výboru Svazu jako zástupce národních socialistů v odboji. Dalšími místopředsedy byli ministr pošt František Hála, ministr průmyslu Bohumil Laušman, Bohumila Pešlová a generální tajemník KSČ Rudolf Slánský.⁵⁰

Drtina zpočátku váhal, zda má opustit místo úředníka prezidentské kanceláře a vrhnout se naplno na dráhu aktivního politika. Nakonec se rozhodl pro vstup do politiky, k čemuž přispělo i naléhání národně socialistických předáků Zenkla, Davida, Stránského a Ripky, kteří v zapojení populárního Pavla Svatého spatřovali velký propagandistický přínos. S tímto krokem navíc vyslovil souhlas i prezident Beneš, jehož mínění bylo pro Drtinu vždy rozhodující. Na jeho dosavadním místě v Kanceláři prezidenta republiky jej nahradil dr. Jan Jína.⁵¹

Počátky Drtinovy poválečné politické činnosti jsou spojeny s vnitrostranickým životem národních socialistů. Velmi se angažoval zejména v tiskových záležitostech, přičemž mohl zúročit své zkušenosti z rozhlasové a publicistické činnosti v Londýně. Předsednictvo strany jej pověřilo přípravou politického týdeníku, který by mohl na širší bázi a vyšší úrovni referovat o aktuální situaci v politice, hospodářství a kultuře. Dne 20. září 1945 tak začal v Drtinových intencích vycházet časopis *Svobodný zítřek*, který si záhy získal značnou popularitu. Smysl a poslání nového časopisu charakterizoval Drtina na titulní straně prvního čísla, kde uvedl, že jde o to, překonat „*dědictví nacistického zglajchšaltování psaného slova*“, a zdůraznil: „*Za svobodu skutečnou, za svobodu vnitřní nutno stále bojovat. O svobodu třeba stále usilovat, neboť svoboda není nic neměnného, čemu by doba a její lid nedávaly svou vlastní náplň a svůj výraz.*“⁵² Řízením redakce časopisu byl pověřen Luděk Stránský, bývalý šéfredaktor *Večerního Českého slova*. Drtina sám do tohoto listu velice často přispíval, většina úvodníků pocházela z jeho pera. Vzhledem k tomu, že byly většinou uveřejňovány anonymně, mohl je psát otevřeněji, než by odpovídalo jeho politickému postavení.⁵³ Mezi pravidelné přispěvatele do tohoto prestižního časopisu národních socialistů patřili například Jan Blahoslav Kozák, Vladimír Klecanda, Jaroslav Werstadt, Jan Slavík, Otakar Machotka, Vratislav Bušek či Jan Lukl Hromádka.

Dne 28. října 1945 se stal Prokop Drtina poslancem Prozatímního národního shromáždění a hned vzápětí 6. listopadu 1945 byl jmenován ministrem spravedlnosti. V této funkci vystřídal svého stranického kolegu Jaroslava Stránského. Ve volbách 26. května 1946 byl pak Drtina zvolen poslancem Ústavodárného národního shromáždění a následně byl znovu vybrán za národní socialisty do funkce ministra spravedlnos-

⁵⁰) Svaz národní revoluce zastupovali v této době tři jednatelé – generální tajemník Československé strany národně socialistické Vladimír Krajina, tajemník ÚRO Jaroslav Peřina a generální tajemník Svazu národní revoluce Jaroslav Orálek. Svaz měl také dva pokladníky – ředitele Melantrichu Julia Firta a ředitele Lidové demokracie Rudolfa Jílovského.

⁵¹) Velikou roli v Drtinových úvahách sehrálo patrně rozhodnutí prezidenta Beneše, že si podrží ve funkci kancléře Jaromíra Smutného. Drtina původně předpokládal, že se Smutný po válce vrátí do diplomacie, a snad se dokonce ve skrytu duše domníval, že pak Beneš jmenuje do funkce kancléře právě jeho. Navíc ve vztahu mezi Drtinou a Smutným vždy vládlo jisté napětí. Srov. DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 73–75.

⁵²) Poslání. *Svobodný zítřek*, roč. I, 1945/1, s. 1.

⁵³) Rukopisy většiny jeho autorských článků z let 1945–1948 se dochovaly v ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2; NA, f. 7 – Prokop Drtina, kart. 12, sign. 7-1/91/9.

ti ve vládě Klementa Gottwalda. Stal se také členem personálního komitétu ministrů, a tak získal značný vliv při rozhodování o obsazení úřadů a funkcí ve státní správě. Tímto způsobem zastupoval zájmy národních socialistů v personální politice státu.

Nesnadným a velice komplikovaným posláním Drtinova resortu bylo v té době provedení retribucí a právní vyrovnání s protektorátní minulostí. Ministr usiloval o udržení zásady spravedlnosti v retribučním řízení, což však bylo v podmínkách revoluční justice značně obtížné. Často se také jeho resort dostával do střetu s ministerstvem vnitra, řízeným komunistou Václavem Noskem. Státní bezpečnost například využívala falešná a vynucená svědectví bývalých gestapáků v retribučním řízení, jež se tak mělo stát nástrojem v boji proti odpůrcům KSČ (nejznámější případ se týkal obvinění Vladimíra Krajiny ze spolupráce s Němci⁵⁴).

Retribuce jako forma mimořádného (stanného) soudnictví přinesla omezení procesních práv obviněných v zájmu rychlosti celého řízení. Proti výrokům lidových soudů nebyly přípustné žádné opravné prostředky a vynesené rozsudky tak byly konečné. Navíc hrál významnou roli v retribuční justici laický prvek – soudcové z lidu jmenovaní příslušnými okresními národními výbory. Praktické zkušenosti s tímto „lidovým zastoupením“ při výkonu retribučního soudnictví se přitom brzy projevíly dost negativně. Docházelo k časté absenci zvolených soudců z lidu a vzhledem k zásadní roli odborně nekompetentních laiků v soudním rozhodování se záhy projevila značná nejednotnost vyhlášených rozsudků. Drtina se proto posléze veřejně vyslovoval pro posílení role soudců z povolání v rámci smíšených senátů lidových soudů. Prohlásil, že „*lidové zastoupení při výkonu soudnictví má své oprávnění jen potud, pokud přibližuje skutečný život k theoretickým představám soudce z povolání a pokud mu tak usnadňuje živější pochopení souzeného případu. Mám za to, že jen smíšené senáty, v nichž by posice soudců z povolání nebyla co do rozhodovací moci tak podstatně slabší než moc soudců z lidu, by mohly s úspěchem vykonávat soudcovskou funkci v souhlase s míněním veřejnosti.*“⁵⁵

V prostředí mimořádného soudnictví zákonitě docházelo v některých případech k justičním omylům a přehmatům, prostřednictvím retribučních soudů se mnohdy lidé snažili vyřizovat si osobní účty se svými nepřáteli, případně občas nad spravedlností převážily různé politické (někdy čistě stranické) či hospodářské zájmy. Jako názorný příklad lze uvést významného průmyslníka Jana Antonína Bařtu, který – ač za války finančně přispíval ve prospěch zahraničního odboje – byl v nepřítomnosti odsouzen k 15 letům vězení.

⁵⁴ Ministerstvo vnitra (konkrétně proslulý Bedřich Pokorný) vyvíjelo při výsleších nátlak na K. H. Franka, aby vypovídal proti Krajinovi. Ke kompromitaci měly sloužit i výslechové protokoly různých dalších uvězněných nacistů. K tomu blíže viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 134–146; KRAJINA, Vladimír: *Vysoká hra. Vzpomínky*. EVA, Praha 1994, s. 162–181; RIPKA, Hubert: *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Atlantis, Brno 1995, s. 150 a násl.; ŠOLC, Jiří: *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Vyšehrad, Praha 1995, s. 164–171; FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*. Atlantis, Brno 1996, s. 450–457.

⁵⁵ NA, f. 7 – Prokop Drtina, kart. 25, sign. 7-36/4/7, Rozhovor o retribučním soudnictví (leden 1946). Problémy s chováním mnohých soudců z lidu byly nakonec vyřešeny zákonem č. 245/1946 Sb. z 18. 12. 1946, který mj. stanovil možnost postihu soudců z lidu, kteří se bez omluvy nedostaví k přelíčení nebo před jeho skončením odejdou. Hrozil jim trest vězení do 8 dnů či pokuta do 10 tisíc korun.

Mezi jednotlivými mimořádnými lidovými soudy se projevovaly poměrně výrazné rozdíly v nazírání na závažnost konkrétních podstat trestných činů a v udělovaných výměrách trestů. Docházelo tak k určité nerovnoměrnosti retribučního soudnictví. I s vědomím všech těchto aspektů lze přesto konstatovat, že se Prokop Drtina snažil uhájit zákonnost a spravedlnost retribučního řízení. V prostředí takřka revolučním dokázal vcelku úspěšně čelit aspoň těm nejhrubším nezákonnostem. Kdyby již tehdy v jeho ministerském křesle seděl komunist, změnila by se retribuce jednoznačně v třídní justici.⁵⁶

Průběh retribučních provázely velké politické spory, Drtina se stal kvůli svému důrazu na dodržování práva a spravedlnosti předmětem řady komunistických tiskových kampaní, které se jej snažily vykreslit jako zastávce zrádců a kolaborantů. Již ve svém parlamentním vystoupení k průběhu retribuce 20. února 1946 konstatoval, že se objevuje kritika, „*kteřá postrádá znalosti spisů a důkazního materiálu, který měl soud při svém rozhodování*“⁵⁷. Velký boj se odehrál zejména o přípustnost revize rozsudku nad protektorátní vládou. Národní soud vynesl svůj rozsudek 31. července 1946 a okamžitě se vzedmula obrovská vlna kritiky nad mírností vynesených trestů. Veřejnost byla podněcována k tomu, aby požadovala exemplární potrestání všech členů protektorátní vlády. Sdružení českých partyzánů dokonce žádalo vyškrtnutí členů soudního senátu z procesu s protektorátními ministry ze seznamu národních soudců „*jednou provždy*“. V jiném protestu se požadovaly rázné kroky proti „*právníkům, kteří zaspali kromě revoluce i Norimberk*“.⁵⁸

Na ministra spravedlnosti Drtinu byl vyvíjen velký politický tlak, aby zajistil změnu rozsudku, což by však bylo protiprávní. O celé záležitosti jednala dlouze vláda, nakonec se Drtinovi podařilo prosadit vládní prohlášení, že právoplatný rozsudek Národního soudu je v souladu s platnou dekretální legislativou konečný. Přesto kampaň proti rozsudku a proti Drtinovi (vedená především komunisty) pokračovala dále, československého ministra spravedlnosti hlasitě kritizoval i sovětský tisk. Drtina se proti zpochybňování rozsudku a napadání justice energicky postavil a nakonec dosáhl toho, že komunisté od pokračování kampaně ustoupili.⁵⁹

Komunisté zaútočili na Drtinu také kvůli podmínkám výkonu trestu u retribučních vězňů. *Rudé právo* a *Mladá fronta* rozvinuly kampaň proti ministerstvu spravedlnosti kvůli umístění odsouzeného generála Jana Srového a bývalého předsedy agrární stra-

⁵⁶) Významná veřejná vystoupení ministra Drtiny k otázce retribučních soudů byla publikována v knize DRTINA, Prokop: *Na soudu národa. Tři projevy ministra spravedlnosti Dr. Prokopa Drtiny o činnosti mimořádných lidových soudů a národního soudu*. Ministerstvo spravedlnosti, Praha 1947. K problematice retribuční justice srov. např. BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Tilia, Ostrava 1998; FROMMER, Benjamin: *National Cleansing. Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge University Press, Cambridge 2005; KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. UJEP, Pedagogická fakulta, Ústí nad Labem 2001; KVAČEK, Robert, TOMÁŠEK, Dušan: *Obžalována je vláda*. Themis, Praha 1998; KAPLAN, Karel: *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. Ústav pro soudobé dějiny ČSAV–Státní ústřední archiv, Praha 1992; JECH, Karel, KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty*. Doplněk, Brno 2002.

⁵⁷) Viz <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032001.htm>.

⁵⁸) NA, f. Klement Gottwald (dále 100/24), sv. 63, a. j. 952, Protesty proti rozsudku nad protektorátní vládou.

⁵⁹) Viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 1., s. 187–217.

ny Rudolfa Berana na státním statku v Javorníku u Vrchlabí. Noviny kritizovaly, že oba odsouzení mají příliš volný režim, a přirovnávaly jejich pobyt na statku ke krkonošské rekreaci. Ve svých pamětech o tom Drtina napsal: „*Je pozoruhodné, jak až neuvěřitelně detailně se komunistická žurnalistika, a dokonce i poslanci KSČ probírali drobnostmi bydlení a stravování těchto politických vězňů, co jí, co pijí, na čem sedí! A jak přitom švindlovali, aby jim přitížili a proti nim a proti mně svou veřejnost poštvali. Bylo to vskutku nechutné od lidí, kteří za první republiky po odsouzení pro trestné činy proti ní měli všechny výhody a přednosti politických vězňů!*“⁶⁰

Konfrontace mezi Drtinou a komunisty na téma retribučního soudnictví vyvrcholila v Ústavodárném národním shromáždění v rámci debaty nad ministrovým expozé o skončené retribuci z 29. května 1947. Ačkoliv sám Drtina poukázal na některé problémy, jež provázely průběh retribuce, zhodnotil celkový výsledek pozitivně. Retribuce podle něj „*ukázala všemu našemu lidu i veřejnosti mezinárodní, že náš národ i stát nehodlá prominout ani strpět i v budoucnosti žádnému politikovi a žádnému veřejnému, odpovědnému pracovníkovi postup a politiku, která by jej zaváděla do područí cizí moci a která by ničila jeho suverenitu [...]. Tento výsledek činnosti Národního soudu i mimořádných lidových soudů naopak ukazuje jasně správnou cestu uvědomělého čs. občana i vlastence, že v boji o svobodu a nezávislost státu nesmí nikdy povolit a nikdy ustát, ani tehdy ne, kdyby se snad ukázalo, že československá suverenita je na dlouho zničena. Tím také retribuční soudnictví dává plnou satisfakci všem těm, kteří se tak neohroženě a důsledně i za cenu svých životů za poslední války proti nacistické nadvládě německé co nejrozhodněji postavili.*“⁶¹

V parlamentní debatě k Drtinově zprávě o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví se proti tiskové kampani vedené komunisty postavil lidovecký poslanec Alois Rozehnal, který ve svém vystoupení hovořil o střetu „*horlivců*“ s „*umírněnými*“: „*Přísní horlivci vytýkají umírněným, že chrání kolaboranty, zejména z řad osob, jež byly dříve ve význačném postavení politickém nebo hospodářském, proto, aby jejich stoupence získali pro sebe jako voliče. Při tom zapomínají tito horlivci na to, že nebylo projevem hrdinství*

⁶⁰ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2. Rok 1947 – únor 1948. Melantrich, Praha 1992, s. 310.

⁶¹ Drtina přednesl své prohlášení o činnosti a výsledcích retribučního soudnictví 29. května 1947 na 55. schůzi Ústavodárného národního shromáždění. Citováno podle stenozáznamu, který je k dispozici na <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/055schuz/s055008.htm>. V Digitální knihovně Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR jsou též zpřístupněny stenoprotokoly z následně poslanecké rozpravy. Znění Drtinovy zprávy bylo publikováno též v Drtinově knize *Na soudu národa*. Podle Drtinova prohlášení došlo do 4. května 1947, kdy byla retribuce v českých zemích ukončena, veřejným žalobcům celkem 132 549 trestních oznámení a spisů, z čehož bylo mimořádným soudnictvím vyřízeno celkem 130 114 případů. Po skončení účinnosti retribučního dekretu tak zůstalo jen 2345 nevyřízených případů. 38 316 případů zažalovali veřejní žalobci před mimořádnými lidovými soudy, které vyřídily celkem 37 982 kauz (zbyvajících 334 měly projednat řádné soudy). 4592 případů bylo postoupeno k dalšímu stíhání řádným soudům. Ve 40 534 případech bylo pro nedostatek důkazů upuštěno od dalšího stíhání podle tzv. velkého retribučního dekretu. Podle vynesených rozsudků bylo 713 osob odsouzeno k trestu smrti a 741 osob k těžkému žaláři na doživotí. 19 888 osob bylo odsouzeno k dočasnému trestu odnětí svobody (dohromady bylo uloženo 206 334 let vězení). Celkem 9132 osob bylo před mimořádnými lidovými soudy osvobozeno. Národní prokuratura podala Národnímu soudu obžaloby na 80 osob jako soudu trestnímu a na 3 osoby jako soudu čestnému. Národní soud vynesl 18 rozsudků smrti, 7 osob bylo odsouzeno na doživotí, úhrnná výměra ostatních trestů na svobodě činila 334,5 roku těžkého žaláře. 15 osob bylo před Národním soudem osvobozeno.

a odvahy připnouti si v květnových dnech r. 1945 na klopou kabátu hvězdu, která mnohým nesloužila jen jako odznak strany, ale hlavně jako ochranný štít proti stíhající spravedlnosti.“ Poukázal na skutečnost, že mnozí skuteční bojovníci za svobodu a opravdoví partyzáni „vytýkají horlivcům, volajícím po tvrdém potrestání, že jim jde výhradně jen o odstranění osob, zaujímajících vlivné postavení dříve, nebo dokonce i nyní, o odstranění osob schopných, ale nepohodlných, o odstranění bez ohledu na povahu a tíži jejich viny, která nemá být zvážena na vahách spravedlnosti, ale na vahách bezohledné politiky, která se spravedlnosti zcela zpronevěřila.“⁶²

Pro komunistickou propagandu se nicméně stala „drtinovská justice“ jedním ze symbolů reakce. Drtina byl komunisty obviňován, že zdržuje provedení národní očisty a nadržuje kolaborantům a že tím neplní závazky stanovené pro ministerstvo spravedlnosti vládním programem. Podle této kritiky nesl dokonce vinu i za údajně příliš nízkou výměru některých trestů.⁶³ V komunistickém výkladu poválečných dějin byl pak ministr Prokop Drtina považován za politika, který měl na svědomí „sabotáž národní očisty“, protože údajně nadržoval tzv. reakci: „Podle zásady ‚vrána vráně oči nevyklove‘ snažil se justiční aparát pod vlivem nejrůznějších postranních intervencí a ‚pokynů shora‘ neubližovat příliš pánům generálům, vysokým vládním úředníkům i továrníkům, bankéřům či statkářům, kteří zločinnou kolaboraci napomáhali nejen ‚vítězství německých zbraní‘, ale i odhalování a ničení českých lidí bojujících proti okupantům.“⁶⁴

Spory mezi Drtinou a komunisty o způsob retribuice a národní očisty byly ve svém jádru bojem o samotné základy právního státu a princip nezávislosti soudu. Podle představa KSČ se měla justice podřídit politické (výkonné) moci a usnadnit jí zásadní společenské změny v Československu. Prostřednictvím retribuice se tak mělo dosáhnout odstranění dosavadních elit, jež představovaly překážku v cestě komunistů za uchopením veškeré moci. Hned po únorovém převratu v roce 1948 – když se konečně zmocnili resortu spravedlnosti – komunisté retribuici rychle obnovili, aby mohlo v nových podmínkách dojít k odsouzení těch, kteří byli dříve retribučními soudy osvobozeni, nebo dokonce nebyli vůbec zažalováni.⁶⁵

Drtinovo ministerstvo spravedlnosti však nebylo komunistům trnem v oku jen kvůli výsledkům retribučních soudů. Jejich pobouření vyvolával také fakt, že se v roce 1947 začaly objevovat případy, kdy soudy zrušily národní správy nad konfiskovanými podniky a vrátily je jejich původním majitelům, protože se podle práva na tato hospodářská

⁶²) Viz <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056004.htm>; tento projev vyšel ve zkrácené podobě i v tisku – ROZEHNAL, Alois: *Procesy politické. Obzory*, roč. III, 1947/25, s. 352–354. Poslanec Rozehnal také ve svém projevu upozornil na fakt, že se v komunistické tiskové kampani proti průběhu a výsledkům retribuice porušoval zákon, neboť právní předpisy zakazovaly uveřejňovat obžalobu před jejím přednesením v hlavním přelíčení a komentovat a rozebírat průběh a výsledky soudního procesu takovým způsobem, že by to mohlo mít na veřejné mínění účinek předbíhající soudního výroku. Zdůraznil, že spravedlnosti neslouží tisk, který se domáhá výhradně uskutečnění všech opatření v neprospěch podezřelého a dosud neodsouzeného člověka.

⁶³) Celá komunistická kampaň po Drtinově parlamentním expozi o činnosti mimořádných lidových soudů se nesla v duchu věty poslance Bedřicha Steinera z KSČ: „*Pane ministře, nedodržel jste slovo, dané vojákům bojujícím u Dukly.*“ Viz např. *palcový titulěk v Rudém právu* z 12. 6. 1947. Srov. též Steinerovu parlamentní řeč z 10. 6. 1947, <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/056schuz/s056020.htm>.

⁶⁴) VESELÝ, Jindřich: *Kronika únorových dnů 1948*. SNPL, Praha 1959, s. 19.

⁶⁵) K druhé fázi retribuice viz KOČOVÁ, Kateřina: *Druhá retribuice. Činnost mimořádných lidových soudů v roce 1948. Soudobé dějiny*, roč. XII, 2005/3–4, s. 586–625.

zařízení konfiskace neměla vztahovat. Komunisté to chápali jako nepřijatelnou snahu o restauraci kapitalistického podnikání a bez ohledu na to, že soudy jen plnily svou funkci vymáhání zákonnosti a udržování právního státu, vyvolali proti těmto soudním rozhodnutím protestní kampaň. Využili svého vlivu v závodních radách a odborovém hnutí, jejichž prostřednictvím organizovali protestní petice, demonstrace, a dokonce i stávky. Nejznámější byla varnsdorfská stávka v březnu 1947, kdy na protest proti rozhodnutí okresního soudu o vrácení konfiskované textilní továrny původnímu majiteli masově zastavovali práci dělníci v celém okrese. V lednu 1948 podobně vzbouřil atmosféru případ továrny Orion, když vydal Nejvyšší správní soud usnesení o zrušení jeho národní správy. Na ministra Drtina tehdy útočil kvůli takovým soudním rozhodnutím především předseda Ústřední rady odborů Antonín Zápotocký.

Jedním z kulminačních bodů na cestě Československa vstříc komunistické diktatuře bylo období, kdy se rozhodovalo o potenciální účasti ČSR na Marshallově plánu. Na návrh Jana Masaryka se 4. července 1947 československá vláda – včetně Gottwalda a komunistických ministrů – vyslovila jednomyslně pro přijetí pozvání na mezinárodní konferenci o Marshallově plánu v Paříži. Toto rozhodnutí vycházelo především z naléhavých potřeb československého hospodářství, velkou roli však sehrály i konzultace s polskými představiteli, kteří avizovali svůj zájem o účast na Marshallově plánu.

Dne 9. července 1947 se vydal Prokop Drtina spolu s delegací vedenou předsedou vlády Klementem Gottwaldem a ministrem zahraničí Janem Masarykem do Moskvy. Tato politická mise se měla oficiálně zabývat dalšími perspektivami československo-sovětských obchodních vztahů. Drtina odlétal do Sovětského svazu jako náhradník za Huberta Ripku, který byl vzhledem ke své funkci ministra zahraničního obchodu k plánovaným jednáním resortně příslušný, který se však v této době zotavoval z těžké anginy. Zajímavým momentem je fakt, že Prokop Drtina 8. července 1947 sepsal svou závěť pro případ, že by se mu „stalo neštěstí při cestě do Moskvy“.⁶⁶

V Moskvě se účastníci delegace stali předmětem silného nátlaku, aby Československo odvolalo svou účast na Marshallově plánu. Stalin jim oznámil, že československou účast v Paříži by Moskva vykládala jako porušení smlouvy se Sovětským svazem, a zdůraznil přínos sovětského společenství pro bezpečnost ČSR. Drtina později konstatoval: „Stalin věděl, čím na nás může nejvíc působit a čím nás nejlépe uspokojit a uchlácholit.“⁶⁷ Okamžitě po jednání poslal Gottwald do Prahy depeši, aby vláda během příštího dne schválila návrh na odvolání účasti ČSR na pařížské konferenci, což se také hned 10. července 1947 stalo. Na osudovém zasedání vlády však absentovala vedle účastníků moskevské delegace ještě řada dalších ministrů – pro nemoc se omluvili místopředseda vlády Jan Šrámek, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka a ministr pošt František Hála, scházeli také ministr průmyslu Bohumil Laušman, jenž byl právě na

⁶⁶ ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. I T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 1, č. 1. 75, Poslední pořizování, 8. 7. 1947.

⁶⁷ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 335. Zápis o návštěvě u Stalina 9. 7. 1947 publikoval Drtina v příloze svých pamětí, viz tamtéž, s. 683–690. Širší záběr dokumentů k odmítnutí Marshallova plánu nabízí JIČÍN, Rudolf, KAPLAN, Karel, KRÁTKÝ, Karel, ŠILAR, Jaroslav (ed.): *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů*. Sešity ÚSD, sv. 1. ÚSD AV ČR, Praha 1992.

dovolené, a ministr výživy Václav Majer, který pobýval na Mezinárodní obilní konferenci v Paříži.

Ačkoliv se jednalo do značné míry o osudové rozhodnutí, jež petrifikovalo zařazení Československa do východního bloku, podle Drtinova názoru „*jsme nemohli dělat nic jiného, když Stalin tak ostře formuloval, že by setrvání považoval za porušení naší spojenecké smlouvy*“.⁶⁸ Navzdory závažnosti daného okamžiku Drtina přijal v moskevských jednáních spíše pasivní roli, „*spokojil se s úlohou jakéhosi pozorovatele a dodatečného glosátora*“.⁶⁹ Tento stav však do jisté míry odpovídal jeho nedostatečné kompetenci k diplomatickým jednáním, jako Ripkův náhradník měl být bezpochyby vybrán někdo vhodnější.

Hubert Ripka později vyjádřil Drtinovi nesouhlas s jeho postojem a tvrdil, že on by v Moskvě vystupoval rozhodněji. Proti rozhodnutí nepřijmout pozvání na pařížskou konferenci však otevřeně nevystoupil ani sám Ripka, protože si byl vědom, že pro opačné stanovisko nebylo možné získat ve vládě většinu.⁷⁰ Také ministr výživy Václav Majer nesouhlasil s postupem československé delegace v Moskvě a s rozhodnutím vládního kabinetu. Uvědomoval si však, že se na celou věc díval z úplně odlišné perspektivy než ostatní členové vlády, protože byl právě v inkriminované době v Paříži, kde „*dýchal svobodný vzduch a cítil se člověkem zcela svobodným*“. I po letech jej trápila otázka: „*Co bys byl, Václave, dělal v Praze?*“⁷¹

Odvolání účasti na Marshallově plánu vyvolalo ve veřejnosti velké zklamání, mělo však i jeden pozitivní efekt. Národní socialisté si v nové situaci plně uvědomili, že se musí pokusit zformovat na obranu svobody a demokracie společný blok všech nekomunistických stran Národní fronty a že již nelze komunistům více ustupovat. Tuto novou politickou linii národně socialistické strany dohodli její vedoucí představitelé včetně Prokopa Drtiny na důvěrné poradě v Karlových Varech v červenci 1947. Následovala celá řada informativních jednání s vybranými činiteli z armády a tělovýchovných a branných organizací. Šlo zejména o získání konkrétních údajů o situaci v silových resortech, kde začal silně převažovat vliv KSČ.

Politická atmosféra se začala na sklonku léta 1947 znatelně vyhrocovat. Eskalaci napětí vyvolal nejprve spor o tzv. milionářskou dávku, kde se poprvé výrazně projevil užší součinnost nekomunistických sil. *Rudé právo* uveřejnilo jména ministrů, kteří hlasovali proti komunistickému návrhu na toto nové zdanění, jenž mělo podle představ KSČ vyřešit tíživou hospodářskou situaci vzniklou zejména následkem tehdejšího katastrofálního sucha. Všichni členové vlády, včetně ministra Drtiny, kteří se postavili proti myšlence milionářské dávky, byli demagogicky označeni za reakční ochránce milionářů. KSČ navíc reagovala 11. září 1947 uzavřením dohody se sociálně demokratickou stranou o jednotném postupu, čímž se ještě více otřásla stabilita Národní fronty.

⁶⁸⁾ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 337.

⁶⁹⁾ KOSATÍK, Pavel: *Ve vládě s vlky*. Prokop Drtina (1900–1980). *Týden*, roč. XI, 2004/44, s. 100–101.

⁷⁰⁾ Ripkovy vzpomínky na jednání o Marshallově plánu viz RIPKA, Hubert: *Únorová tragédie*, s. 69–74. Náznamy nesouhlasu se veřejně projevil jen u části nekomunistického tisku, který upozorňoval, že při jednáních s Moskvou převážily politické zájmy nad těmi hospodářskými.

⁷¹⁾ FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*, s. 471–472.

Neklidnou náladu ve společnosti ještě více rozbouřily události z 10. září 1947. Ten den došly poštou třem členům vlády, Petrovi Zenklovi, Janu Masarykovi a Prokopu Drtinovi, krabičky, jež se tvářily jako balíčky nějakých parfémů, ale ve skutečnosti v sobě ukrývaly výbušné mechanismy. Shodou šťastných okolností nebyl tento pokus o trojnásobný atentát úspěšný, k žádnému výbuchu nedošlo. Na ministerstvo spravedlnosti dorazil velice podivný balíček ranní poštou. Drtinův osobní tajemník dr. Jaroslav Čmelík při rozbalování zásilky ucítil odpor a zjistil, že víčko krabičky je zajištěno provázkem. Vzhledem

*Jedna z krabiček doručena 10. září 1947 Prokopu Drtinovi, Petrovi Zenklovi a Janu Masarykovi.
Zdroj: Archiv autora*

k těmto podezřelým okolnostem pak odnesl zřízenec Bohumil Šindler údajnou krabičku s parfémou do altánu v zahradě ministerstva spravedlnosti. Posléze se zjistilo, že se uvnitř skrývala rozbuška s velkou dávkou tritolu. K přímému ohrožení ministra Drtiny vůbec nedošlo, v té době měl jednání na předsednictvu vlády.⁷²

Vyšetřování zpočátku provádělo výhradně ministerstvo vnitra vedené komunisty. Postupně se však ukazovalo, že celé pátrání bylo záměrně směřováno špatným směrem. Komunistická strana také od počátku zpochybňovala závažnost celého případu a naznačovala, že se jedná o protikomunistickou provokaci. Generální tajemník KSČ Rudolf Slánský hovořil hned 11. září 1947 na schůzi v Lucerně o „tak zvaném atentátu“ a upozorňoval na „podezřelé okolnosti“ případu, který označil za atentát na služby a sekretáře. Krabičkový atentát měl podle jeho názoru odvést pozornost od boje za milionářskou dávkou a popudit veřejnost proti komunistům. V podobném duchu psalo od počátku i *Rudé právo*.

Na rozdíl od policejního vyšetřování, jehož pátrání se soustředilo jen na území Prahy, získali národní socialisté svědectví, jež naznačovalo, že správná stopa vede do obce Krčmaň u Olomouce a že se jí přitom snaží bezpečnostní orgány zahladit. Na poradě u Prokopa Drtiny bylo proto 18. listopadu 1947 rozhodnuto, že nelze vyšetřování ponechat jen v rukou policie, ovládané komunisty, a že Vladimír Krajina podá formální trestní oznámení u olomouckého krajského soudu. Tamní státní zastupitelství pak zahájilo vlastní šetření ve věci atentátu, na něž z Drtinova pověření dohlížel dr. Zdeněk Marjanko, sekční šéf ministerstva spravedlnosti.

Hned od počátku bylo zřejmé, že zahájení soudního vyšetřování znamenalo ve vývoji celého případu velký zlom. Brzy se začaly objevovat velice závažné stopy, které spo-

⁷²⁾ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 369–370; DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Smrt pro tři ministry*. Akcent, Třebíč 2000, s. 17–18. Srov. též ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále 305), i. č. 305-450-4, Zpráva důvěrníka ministerstva vnitra č. D/5/K z 10. 9. 1947.

jovaly nepovedený atentát s příslušníky komunistické strany. Již koncem listopadu 1947 naléhal komunistický předseda vlády Klement Gottwald na Drtinu, aby dal jako ministr spravedlnosti vyšetřování okamžitě zastavit. Této rozmluvě byl přítomen další národně socialistický ministr Jaroslav Stránský. Drtina vytrvale odmítal Gottwaldovi vyhovět, což u komunistického předáka vyvolalo velké rozčílení. Gottwald nakonec začal Drtinovi nepokrytě vyhrožovat: „*Pane doktore Drtino, já Vám říkám, vy skončíte jako van der Lubbe!*“ Na tuto šokující větu dokázal pohotově zareagovat Stránský, který údajně odvětil: „*Pane ministerský předsedo, co to říkáte!? Co to říkáte?! Kdopak by potom byl ten Goering? To by byl Nosek?! Ano?!*“⁷³

Případ, který tolik rozbouřil emoce na pražské politické scéně, tím však neskončil. Gottwaldovy výhrůžky byly marné, ministr spravedlnosti Drtina naopak vzhledem k pochybným výsledkům policejních vyšetřovatelů trval na dokončení soudního vyšetřování. To také záhy prokázalo, že se na výrobě pekelných strojů podíleli manželé Kopkovi z Krčmaně, od nichž vedla stopa až na krajský sekretariát KSČ v Olomouci k poslanci Jurovi Sosnarovi. Vrcholem tohoto pátrání bylo odhalení tajného skladiště zbraní, jež nechal komunista Sosnar v Olomouci vybudovat.⁷⁴

Dne 21. ledna 1948 interpeleoval komunistický poslanec Josef Zuzáňák ministra Drtinu s dotazem o stavu vyšetřování krabičkového atentátu. Drtina následně vystoupil s prohlášením, ve kterém informoval o vývoji celé kauzy a o tom, kam dosud všechny stopy směřují. Jednalo se o zřetelnou obžalobu komunistických praktik, jež vyvolala u poslanců KSČ bouřlivou odezvu. Padali otevřené výhrůžky na Drtinu, že mu to přijde draho... K dokončení celého vyšetřování a následnému soudnímu procesu nakonec již dojít nemohlo, neboť do vývoje zasáhl komunistický nástup k moci v únoru 1948.⁷⁵

Vzájemná konfrontace mezi nekomunisty a představiteli KSČ se stále vyhrocovala, konfliktních témat přibývalo. Zřetelněji se formoval politický blok nekomunistických stran, k čemuž aktivně přispěl Prokop Drtina. Koncem prosince 1947 se kupříkladu v jeho bytě sešli vedoucí činitelé národně socialistické strany s některými sociálními demokraty, aby se navzájem dohodli na dalším postupu. Podobná neoficiální jednání vedl Drtina v lednu 1948 v Bratislavě s vedoucími představiteli slovenské demokratické strany. Jedním z hlavních témat těchto rozhovorů se stala situace a praktiky v bez-

⁷³⁾ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 407. Když došlo 27. února 1933 k požáru Říšského sněmu v Berlíně, byl na místě zadržen Holanďan Marinus van der Lubbe. Byl sice usvědčen ze založení požáru, zjevně však nemohl tak rozsáhlý oheň způsobit sám. Ukázalo se také, že jde o slabomyslného pyromana, který by bez cizí pomoci nedokázal proniknout do střeženého sídla německého parlamentu. Nacisté v čele s Göringem, tehdejší pruským ministrem vnitra, uspořádali rozsáhlou policejní akci a ze zorganizování požáru obvinili komunisty. V následném zpolitizovaném procesu, který se však zásluhou brilantní obhajoby Georgi Dimitrova vymknul z nacistické režie, byl nakonec 22. prosince 1933 van der Lubbe odsouzen k trestu smrti (všichni obvinění komunisté byli osvobozeni) a následně 10. ledna 1934 popraven.

⁷⁴⁾ O krabičkovém atentátu nejpodrobněji pojednává Zora Dvořáková v knize *Smrt pro tři ministry*.

⁷⁵⁾ Trestního stíhání se po únorovém převratu 1948 dočkali naopak pracovníci justice, kteří se předtím ve vyšetřování krabičkového atentátu angažovali, ministerský rada Zdeněk Marjanko a olomoucký státní zástupce František Doležel. Dr. Marjanko dokonce v květnu 1949 zemřel za přesně nevyjasněných okolností ve vazbě. Údajně měl spáchat ve vězení StB v Praze-Ruzyni sebevraždu oběšením. Bývalý státní zástupce Doležel byl propuštěn na svobodu po odpykání uloženého trestu v roce 1955. K tomu blíže TOMEK, Prokop: „Případ Dr. Doležel a spol.“ – vazební podmínky osob „Případu Krčmaň“. In: *Securitas Imperii 7. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. ÚDV, Praha 2001, s. 12–35.

pečnostních složkách, ovládaných komunisty.

Dršina vnesl problém nezákonných metod ministerstva vnitřní a Sboru národní bezpečnosti i na jednání vládního kabinetu. Poukazoval jednak na způsob vyšetřování atentátu na tři ministry, ale také na tzv. mosteckou špiónážní aféru. Kritizoval porušování zákona ze strany bezpečnostních orgánů a spornou roli agentů provokatérů v mosteckém případě. Navrhl dokonce vytvoření zvláštní vládní komise pro odstraňování nezákonností a proti zneužívání policejní moci, což vyvolalo u komunistických členů vlády velké pobouření. Na zasedání vlády 13. února 1948 Dršina tlumočil zprávu poslance Oty Hory o prováděných personálních změnách na velitelských postech v SNB a národní socialisté pak ve spojení s ostatními nekomunistickými ministry prosadili usnesení požadující na ministři vnitřní Václavu Noskovi odvolání příslušného kádrového rozkazu zemského velitele SNB.

Když toto usnesení nebylo ministrem Noskem splněno, podali 20. února 1948 všichni ministři za národně socialistickou, lidovou a slovenskou demokratickou stranu demisi. Prokop Dršina se v celém průběhu událostí výrazně angažoval. Oproti původním předpokladům odstupujících ministrů nakonec 25. února 1948 prezident Beneš demisi přijal, aby tak ukončil vyhrocenou vládní krizi. Zároveň tím ovšem otevřel komunistům cestu k získání mocenského monopolu.⁷⁶ Dršina se s Benešem osobně setkal naposledy 23. února, stalo se tak u příležitosti audience všech čtyř národně socialistických ministrů. Navzdory dosavadním intenzivním kontaktům mezi ním a prezidentem pak již čekal na Benešovo přijetí marně.

Zajímavým dokumentem je v této souvislosti dopis, který 25. února 1948, ještě před přijetím demise, napsal prezidentu Benešovi Hubert Ripka. Ve svém psaní hájil své stranické kolegy Dršinu a Zenkla a žádal, aby se jich Beneš hlasitě zastal. O Dršinovi napsal:

Karikatura v jednom nekomunistickém časopise naznačovala, kdo za krabičkovými atentáty stál – na ministry Zenkla, Dršinu a Masaryka shlíží z obrazu se svatozáří komunistický ministr vnitřní Václav Nosek.

Zdroj: Svobodné slovo, 15. 2. 1948

⁷⁶ O průběhu únorové vládní krize v roce 1948 existuje obsáhlá literatura, viz např. bibliografie v knize KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o Únoru*. Doplněk, Brno 1997.

„Neznám důvodů, které Vám dosud bránily v tom, abyste řekl slovo na obranu těch ministrů, kteří jsou dnes zaplavováni hanebnými lžemi a pomluvkami. Přesto se však domnívám – a prosím Vás, abyste věřil, že tak nečiním z důvodů osobních, nýbrž z dobře uvážených důvodů politických – že by bylo velmi třeba, abyste se před národem, ať už v té nebo oné formě, zastal Dra Prokopa Drtiny. Jemu zůstane trvalá zásluha o to, že do dnešní krise udržel nezávislost soudů a soudců, a byl to především on, který vzal na sebe těžký, a zdůrazňuji, riskantní úkol o nápravu poměrů v naší bezpečnostní službě. Právě proto je dnes středem soustředěného útoku. Nejde o to, aby snad byl zachraňován, ale o to jde, aby národ věděl, že jste právě Vy, pane presidente, oceňoval práci a zápas tohoto statečného muže ryzího charakteru, který Vám byl vždy bezvýhradně oddán.“⁷⁷

Kariéra a politická aktivita Prokopa Drtiny se definitivně uzavřela 26. února 1948, kdy se spolu s Petrem Zenklem, Jaroslavem Stránským a Hubertem Ripkou vzdal všech zbývajících politických mandátů a funkcí. V dopise členům národně socialistické strany tento krok odstoupivší ministři zdůvodnili: *„Za poměrů, jež byly včerejším politickým obratem vytvořeny, nebude již možno svobodně sloužit národním, demokratickým a socialistickým cílům, jak bylo naší tradicí. Není nám možné přizpůsobiti se podmínkám, za nichž nyní politické strany budou smět svou činnost vyvíjet.“⁷⁸*

Drtina sám označoval za hlavní viníky porážky demokracie v Československu vedení a ministry sociálně demokratické strany a ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, těžko se smířoval i s kapitulací prezidenta Beneše. Faktem ovšem je, že se na vývoji událostí výraznou měrou podepsala i špatná taktika a mylný odhad situace ze strany Drtiny a ostatních ministrů, kteří se rozhodli podat demisi. V průběhu vládní krize nebyli schopni vyvinout potřebnou iniciativu a mobilizovat své stoupence, jako to na rozdíl od nich dokázali komunisté. Základním omylem pak bylo spoléhání se na předpoklad, že situace bude řešena výhradně v rámci zákonných praktik parlamentně demokratického systému, na základě jednání prezidenta republiky, předsedy vlády a pravoplatných vedení politických stran. V podstatě vůbec neuvažovali o jiném než ústavním způsobu řešení vzniklé politické krize.

Komunistickým vězněm aneb pohřeb zaživa

Prohra v politickém zápasu s komunisty byla pro Prokopa Drtinu těžkou ranou. Uvědomoval si všechny komunistické výhrůžky namířené proti jeho osobě, ať už si je v minulosti vyslechl tváří v tvář nebo se k němu donesly zprostředkovaně. Nechtěl čekat na to, až se jej Státní bezpečnost odhodlá zatknout, a tak předem počítal s možností cesty do dalšího exilu. Vzhledem k tomu, že měl od 20. února 1948, kdy podal demisi, neustále v patách policejní doprovod, byla perspektiva, že se mu podaří uprchnout, velice nejistá. Pro takový případ začal uvažovat o tom, že by mohl spáchat sebevraždu. Za žádnou cenu se totiž nechtěl dostat do rukou komunistické tajné policie.

⁷⁷⁾ NA, f. 100/24, sv. 54, a. j. 890, Dopis H. Ripky E. Benešovi, 25. 2. 1948.

⁷⁸⁾ Tamtéž, sv. 36, a. j. 809, Opis dopisu straně Československých národních socialistů, 26. 2. 1948; viz též KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická*, s. 243.

Dršina chtěl v první řadě svou zamýšlenou sebevraždou „*protestovat proti Benešově kapitulaci obětí vlastního života*“.⁷⁹ Poté, co Beneš podepsal osudnou demisi nekomunistických ministrů, uvědomil si Prokop Dršina: „*Naše porážka byla snazší, rychlejší a přišla neočekávaněji, než jsem si v nejčernějších myšlenkách mohl představit. Nejtragičtější na ní bylo, že proti svým slibům ji zpečetil sám prezident republiky dr. Beneš. To byla eventualita, se kterou já jsem vůbec nepočítal a nedovedl jsem si ji vůbec představit. Ani ve snu mě nenapadlo, že by diktatura – jakákoliv – v Československu mohla být nastolena se souhlasem, třeba vynuceným, dra Edvarda Beneše, nástupce a pokračovatele Masarykova, muže, jenž pro národ i pro celý svět byl přímo symbolem a vzorem neúchylně demokratického státníka. Že se to stalo, to bylo pro mne snad mé největší zklamání životní přesto, že jsem jich měl za sebou již nemálo a nemalých víc než dost na jeden život. Počítal jsem s možností naší prohry, ale vždy jsem si při tom představoval, že dr. Beneš bude tuto prohru čestně sdílet s námi a že diktatura v Československu může být nastolena jen bez jeho účasti, proti jeho vůli a bez jeho souhlasu, že také on zůstane ležet na bojišti mezi pobitými jejími zapříspěhlými odpůrci.*“⁸⁰

Definitivní rozhodnutí, že si vezme život, padlo večer 27. února 1948. Obával se rizika, že bude těžce noci překvapen ve spánku a zatčen, aniž by se mohl jakkoliv bránit. Celou situaci si promyslel na podvečerní procházce v okolí svého bytu v ulici Na Pískách na Hanspaulce, při níž se kolem něho „*rojili tajní policejní detektivové na všech stranách a v takovém nebývalém množství, že nebylo pochyb o tom, že mají právě v této čtvrti mimořádnou pohotovost*“.⁸¹ Dršina tuto policejní mobilizaci vztahoval ke své osobě a ovládl ho zoufalý pocit, že takové obklíčení nemůže prorazit. Při návratu domů si dokonce všiml policistů, kteří se skrývali v garážích jeho domu. Chtěl zavolat své ženě, jež se v té době léčila v Borůvkově sanatoriu v pražské Legerově ulici, ale zjistil, že jeho telefon nefunguje. Dršina v tom okamžité spatřoval dílo Noskovy policie. Neklid posléze umocnilo to, že během večera zhasla všechna pouliční světla v okolí domu. Bývalý ministr spravedlnosti chápal všechny tyto události jako přípravná opatření k realizaci jeho zatčení.

Povečřel se svou tchýní Antonií Burianovou, které se snažil vysvětlit, že vše to, co se o něm v posledních dnech psalo v novinách, není pravda, a pak napsal dopis na rozloučenou pro svou ženu.⁸¹ Když jeho tchýně odešla spát, odebral se do své ložnice,

⁷⁹) DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 643. Dršinovy pohyby k sebevraždě shrnul ve výstižné žurnalistické zkratce Ferdinand Peroutka: „*Předmětem nejprudší kontroverze se stalo chování prezidenta Beneše samotného. Někteří jeho stoupenci se od něho odvrátili s hořkostí. Nejdůležitějším protestem byl pokus o sebevraždu, jež podnikl ministr spravedlnosti dr. Dršina, muž, nad něhož prezident neměl oddanějšího stoupence. Tento muž se vrhl z okna, aby vyjádřil svůj zmatek nad prezidentovým chováním. Probudiv se z mrákot, řekl: „Jen kdybych ho mohl pochopit...“*“ Viz PEROUTKA, Ferdinand: *Byl Edvard Beneš vinen?* Knižnice Společnosti Edvarda Beneše. Svazek 3. H&H, Jinočany 1993, s. 20.

⁸⁰) Uvedená citace i celé následující líčení průběhu Dršinovy sebevraždy vycházejí z jeho vlastnoručního záznamu *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948 z roku 1968*, viz ANM, f. Prokop Dršina, kart. 2, i. č. 141. Nepřesně, v rozporu s realitou vyličil průběh nedokonané sebevraždy ve svých pamětech Václav Černý, který tvrdil, že Prokop Dršina se pokusil sáhnout si na život právě ve chvíli, když uslyšel stoupat po schodech k svému bytu zatýkáci skupinu Státní bezpečnosti. Viz ČERNÝ, Václav: *Paměti 1945–1972*. Atlantis, Brno 1992, s. 318.

⁸¹) Fotokopie dopisu je založena v ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. I T-29/53, Prokop Dršina).

kde plánoval uskutečnit svou sebevraždu. Původně se chtěl zastřelit revolverem, to však údajně nebylo možné, protože se mu ve zbrani vzpříčil náboj a nešel vyndat. Pistole se tak nedala vůbec použít. Rozvažoval, co v této situaci dělat, a nakonec jej napadla možnost sebevraždy skokem z okna. Jeho byt se ovšem nacházel v prvním patře, a tak byla velká šance, že pád nebude smrtelný. Drtina si toho byl vědom, ale přesto se nakonec rozhodl svůj původní plán realizovat.

Na klíčové okamžiky později vzpomínal takto: *„Odstavil jsem z parapetu ozdobnou mísu, která mně překážela, vysunul okno, vyskočil na parapet a bez otálení se vrhnul po hlavě z okna. Mám dodnes pocit, že jen nohy se mně jaksi nechtěly od okna odlepit, a když se tak, více automaticky než odskokem, stalo a já se octnul celý ve vzduchu, tak mnou projel pocit veliké lítosti nad skončením života a lítosti nad tím, že jsem to udělal. Dal bych byl nevím co za to, kdybych to mohl vzít zpět a kdybych se mohl do života vrátit. Byla to tak velká lítost, že si ji asi těžko může představit, kdo nehleděl do tváře neodvratné smrti. Trvala jistě jen zlomek vteřiny, nemohlo to být déle, neboť po ní, po této lítosti z neodvolatelného již konce života, která bezprostředně provázela odskok od okna – po této lítosti nepřišlo již nic. Zhola nic. O dalším pádu a dopadu na zem nevím nic, vše přikrylo milosrdné bezvědomí, jež muselo nastat dříve, než se mé tělo dotklo země.“*

Drtina se po nějaké době probral a uvědomil si, že leží na znak ve sněhu, stále ještě na zahradě pod oknem. Když nad sebou spatřil nebeskou klenbu plnou třpyticích se hvězd, automaticky se mu vybavil Kantův citát: *„Hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“* Následně si však uvědomil svou tragickou situaci, neboť se určitě stane to, čemu se chtěl sebevraždou vyhnout, a on skončí v zajetí komunistické policie. Následně znovu upadl do bezvědomí. Krátce před půlnocí objevil náhodný chodec jeho krvácející tělo ležet na chodníku před domovním plotem. Sám Drtina se probral až ve chvíli, když jej nakládali do sanitky. Jak se mohl na venkovní chodník ze zahrady dostat, zůstalo záhadou. Sám si na to vůbec nepamatoval, a tak později usuzoval, že jej tam musel někdo přenést, když byl v hlubokém bezvědomí. Policejní hlášení tento rozpor mezi místem dopadu a polohou, kde bylo nalezeno jeho tělo, zdůvodnilo takto: *„Je pravděpodobné, že Dr. Drtina přelezl, zraněný, zděný plot a zůstal ležet na chodníku ve Vilémovské ulici.“*⁸²

Policie převezla Drtinu do nemocnice Na Bulovce, kde jej lékaři ihned ošetřili. Zjistili u něj zlomeninu lebeční kosti, zlomeninu stehenní kosti pravé nohy, zlomeninu lopatky, vymknutí levého ramenního kloubu a četná vnitřní zranění. Celkově byl jeho zdravotní stav hodnocen jako vážný. Ještě těžce noci Drtinu – snad ještě stále ležícího na operačním stole – vyslychali vrchní odborový rada ministerstva vnitra dr. Jan Hora a dr. Miroslav Wajs. Vyšetřovatele zajímala především příčina jeho pádu z okna. Drtina jim potvrdil,

⁸²⁾ ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha (f. 300), i. č. 300-22-3, Úřední záznam stálé služby Oblastní úřadovny StB v Praze, 28. 2. 1948. Drtinu objevil technický úředník Ladislav Šiška, který bydlel ve Vilémovské ulici. Bývalého ministra našel krvácejícího z hlavy, oblečeného v dlouhých kalhotách a krátkém domácím kabátu. Na nohách měl Drtina jen ponožky. Při následném policejním šetření byly nalezeny v Drtinově ložnici na lůžku tři náboje ráže 6,35 mm a u otevřeného okna stála židle. Pistoli objevili kriminalisté údajně na zahradě u domu v blízkosti místa dopadu.

Dům v ulici Na Pískách, z jehož okna vyskočil Prokop Drtina při svém pokusu o sebevraždu.

Foto: Ondřej Koutek

že z okna vyskočil sám. Podle jeho pozdějších vzpomínek tehdy jeden z policistů k druhému prohodil: „*Tak daleko jsme to dohnat nechtěli.*“⁸³ Na Drtinu zároveň dohlížel uniformovaný strážník, který předtím stával u jeho domu. Jmenoval se Sojka a Drtina se s ním po letech setkal jako se spoluvězněm v Leopoldově.

Jakmile se zpráva o Drtinově pokusu o sebevraždu dostala na veřejnost, začaly se šířit různé zvěsti. Kolovala například zpráva, že Drtina byl donucen komunistickou policií napsat dopis, že spáchal sebevraždu, a potom byl násilně vyhozen z okna.⁸⁴ Dohady o skutečném průběhu osudné noci se oživily i o dvacet let později v souvislosti s obdobnou kauzou Jana Masaryka. Tehdy kvůli tomu dokonce Prokop Drtina vydal v tisku prohlášení, v němž potvrdil, že se skutečně jednalo o sebevraždu a že z okna skočil sám a dobrovolně. Posléze sepsal také podrobnou zprávu o svém neúspěšném pokusu o sebevraždu, která se dochovala v rukopise.

Od počátku hospitalizace znemožnila policie volný přístup do jeho nemocničního pokoje. Na chodbě u jeho dveří neustále postávala policejní hlídka, která kontrolovala

⁸³⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 2, i. č. 141, P. DRTINA: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (1968).

⁸⁴⁾ Tyto zvěsti uvádí např. FEIERABEND, Ladislav Karel: *Politické vzpomínky III*, s. 392. Oficiální zprávy o Drtinově pokusu o sebevraždu, kterým však veřejnost v rozjité atmosféře spíše nevěřila, se objevily ještě koncem února a v březnu 1948 v tisku. Viz např. *Sebevražedný pokus bývalého ministra dr. Drtiny. Svobodné slovo*, 29. 2. 1948; podobně *Svobodné noviny*, 29. 2. 1948; BENEŠ, Jíří: *Zadní vrtka Drtinovy spravedlnosti. Proč se Drtina pokusil o sebevraždu? Práce*, 24. 3. 1948, s. 1, 3.

každého, kdo chtěl vstoupit dovnitř. Sám Drtina byl přítom v důsledku utrpených poranění naprosto nepohyblivý. Návštěvy nemocného byly sice možné, ale Státní bezpečnost každý příchod a obsah rozhovorů evidovala. Docházeli za ním především nejbližší příbuzní, zejména jeho manželka Lída, sestra Olga Löwenbachová, bratranec Oldřich Dvořák či synovec Jindřich Pokorný, ale vedle toho i někteří osobní či političtí přátelé, mezi nimiž nechyběla např. Milada Horáková.

Přestože se Drtina nemohl vůbec hýbat a jeho kosti dosud plně nesrostly, měla Státní bezpečnost velké obavy, aby se někdo nepokusil o jeho únos z nemocnice a převoz do zahraničí. Tajná policie postupně během jarních měsíců 1948 odhalila, případně jen vykonstruovala několik konkrétnějších podezření z chystaného únosu. Podle zprávy z 21. května 1948 byly policejní hlídky „*poučeny a zdůrazněna jim závažnost jejich služby, promyšleny pokud možno všechny možnosti útoku na hlídku konající orgány ze strany kohokoliv a čímkoliv, ať způsobem přímým nebo nepřímým*“.⁸⁵ Nelze vyloučit, že reálný plán únosu, který byl však vzhledem k Drtinově kritickému zdravotnímu stavu (upoután na lůžko, kosti měl od sebe asi 5 centimetrů a na nohách 4 závaží) téměř neuskutečnitelný, opravdu existoval.⁸⁶

Dne 18. března 1948 podala Oblastní úřadovna StB v Praze na Drtinu předběžné trestní oznámení pro podezření ze zločinu zneužití moci úřední podle § 101 trestního zákona, čehož se měl dopustit jako ministr spravedlnosti při vyšetřování krčmaňského případu.⁸⁷ Dne 21. března 1948 se Drtina poprvé setkal se svým vyšetřujícím soudcem JUDr. Ludvíkem Engelsmannem, který se k jeho překvapení vůbec nezajímal o okolnosti jeho pádu z okna, ale místo toho se ptal na různé konfliktní situace z období jeho činnosti na ministerstvu spravedlnosti. Celé šetření se kromě zaměření na případ krabičkového atentátu dotýkalo i paralelně probíhajícího vyšetřování případu tzv. zpravodajské kanceláře Vladimíra Krajiny. Ač nadále zůstával v nemocnici, ocitl se Drtina od 21. března 1948 formálně v soudní vazbě. Drtina si proti zahájení přípravného vyšetřování podal stížnost, která však byla ihned zamítnuta.

V té době působil Edvard Beneš stále v prezidentské funkci, což byla pro Drtinu „*snad ta nejtvrďší pilulka*“, neboť prezident věděl více než kdo jiný, že dosavadní ministr spravedlnosti nic trestného nespáchal, přitom v jeho prospěch nijak nezasáhl. Drtina tehdy prožil jedno ze svých největších životních zklamání, neboť k Benešovi celý život vzhlížel s velkým obdivem. Prezident přitom o jeho osudu nepochybně věděl, přinejmenším na základě osobní intervence Drtinovy manželky Lídy na Hradě. Ovšem v daném okamžiku ve vazbě si Drtina myslel, že pro něj Beneš před svou abdikací udělal, co mohl.⁸⁸

Odpoledne 9. srpna 1948 byl Drtina formálně zatčen a převezen do zvláštního oddělení vězeňské nemocnice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci, v té době se

⁸⁵⁾ ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Záznam z 21. 5. 1948.

⁸⁶⁾ Obsáhle se touto epizodou Drtinova života zabývá studie KAPLAN, Karel: Útěky do emigrace 1948. 2. Prokop Drtina. *Historický obzor*, roč. X, 1999/11–12, s. 273–275.

⁸⁷⁾ ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Předběžné trestní oznámení na dr. Prokopa Drtinu, 18. 3. 1948.

⁸⁸⁾ DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 641–642. Prezident Beneš přitom na první zprávu o Drtinově pokusu o sebevraždu údajně reagoval velice stručně a lakonicky: „*Druhý Švec!*“ (legionářský plukovník Josef Švec se zastřelil 25. října 1918 ve stanici Aksanovo na Sibiři poté, co mu jeho demoralizovaní vojáci odepřeli poslušnost).

stále nacházel v sádrovém krunýři. V zatýkacím rozkaze byl znovu označen za podezřelého ze zneužití úřední moci vzhledem k tomu, že „*vinu ze spáchání atentátu na tři býv. ministry uvalil na nevinné osoby a tím vyšetřování a zjištění pachatelů svedl z pravé stopy*“.⁸⁹

Dne 16. srpna 1948 vypracovala Ústředna Státní bezpečnosti nové trestní oznámení, v němž byl Drtina obviněn ze zločinu přípravy úkladů a přečinu sdružování státu nepřátelského (§ 2 a § 17 zákona č. 50/1923 Sb.), z nadřování zločinům trestným podle retribučního dekretu (§ 20 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.) a ze zločinů zneužití moci úřední a krivého obvinění (§ 101 a § 209 trestního zákona).⁹⁰ V důsledku trestního řízení rozvázala 30. srpna 1948 s Drtinou pracovní poměr Kancelář prezidenta republiky, kde byl dosud formálně zaměstnancem v pragmatikální státní službě. Původně se uvažovalo o uspořádání monstrprocesu s Drtinou ještě do konce roku 1948. Vzhledem k tomu, že se vyšetřovatelům nepodařilo zajistit potřebné důkazy, konstatoval prokurátor 22. října 1948, že by bylo „*přinejmenším nutno provést v tomto směru další obsáhlé vyšetřování, jehož výsledek zatím nelze ohodnotit*“.⁹¹

Zpočátku měl Drtina v nemocniční cele poměrně volný režim. Měl nadále povolené rodinné návštěvy i balíčky, dostával noviny, knihy i slušnou stravu. Proti převozu z veřejné nemocnice si písemně stěžovala jeho manželka, neboť se obávala dopadů na Drtinův zdravotní stav. Dožadovala se jeho převozu do nějakého léčebného ústavu. Žádost byla odmítnuta s tím, že se Drtina nachází v řádné soudní vazbě a jakékoliv jiné opatření se z bezpečnostních důvodů nedoporučuje.⁹²

Pražské státní zastupitelství Drtinu 21. prosince 1948 obžalovalo ze zločinu zneužití moci úřední, jako důvod byl uveden údajně nezákonný postup bývalého ministra při vyšetřování tzv. krčmaňské aféry.⁹³ Od té doby pociťoval Drtina podstatné zhoršení svých podmínek v pankrácké věznici. Postupně mu byly odňaty noviny, knihy i možnost korespondence se svými blízkými. Dokonce měl striktní zákaz jakýchkoliv návštěv, takže byl naprosto izolován od světa. Poslední návštěva manželky a sestry se konala 18. prosince 1948, veškeré další žádosti o povolení návštěvy byly pokaždé zamítnuty.⁹⁴

Od 8. února 1949 probíhaly nekonečné výslechy, při kterých od něj chtěli vyšetřovatelé dr. Karel Černý a dr. Bohumil Smola převyprávět celý jeho životopis. Paralelně probíhalo vyšetřování Heliodora Píky a vyšetřovatelé StB chtěli dosáhnout toho, aby se navzájem Drtina s Píkou usvědčili z protistátní činnosti. Drtina však začal odmítat výpovědi, jeho tehdejší zvláštní psychický stav navíc Státní bezpečnosti další šetření značně zkomplikoval. Vyšetřovatelé u něj zaznamenali poruchy vnímání, neschopnost přesně rozlišovat realitu od různých představ a problémy se souvislým vyjadřováním. Drtina se již tehdy domníval, že mu tento jeho stav způsobil vězeňský lékař

⁸⁹⁾ ABS, f. 305, i. č. 305-365-4, Rozkaz zatýkací Oblastní úřadovně st. bezpečnosti, 9. 8. 1948.

⁹⁰⁾ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina; též ABS, f. 305, i. č. 305-370-3, Opis trestního oznámení na P. Drtinu, 16. 8. 1948.

⁹¹⁾ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Vyjádření prokurátora pro ministerstvo spravedlnosti k rukám dr. Milana Klose, 22. 10. 1948.

⁹²⁾ ABS, f. 305, i. č. 305-367-2, Dopis Lídy Drtinové presidiu ministerstva vnitra, 24. 8. 1948.

⁹³⁾ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Obžaloba na dr. Prokopa Drtinu, 21. 12. 1948.

⁹⁴⁾ Zamítnuté žádosti o návštěvu Drtiny ve vězení viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 4.

Fotografie z vyšetřovacího spisu Prokopa Drtiny.
Zdroj: ABS

MUDr. Josef Sommer. Dokonce pochyboval, jestli se vůbec jedná o skutečného lékaře. Po několika kratších přerušeních veškeré Drtinovy výslechy koncem června 1949 zcela přestaly.⁹⁵

V létě 1949 Drtinu převezli do proslulého „Domečku“, vězeňského zařízení u Lorety na Hradčanech v Praze. Zhruba po roce stráveném v úplné izolaci, kterou narušovalo jen pravidelné zvonění loretánských zvonků, jej v létě 1950 převezli (stále ještě nepohyblivého, na nosítkách) za doprovodu dr. Černého a kpt. Antonína Prchala do vězení v Ruzyni. Od podzimu 1950 začalo Drtinovi nové policejní vyšetřování a další vlna výslechů, jež někdy trvaly ve dne v noci, téměř bez přerušení. Vyšetřovatelé se potýkali s problémem, že se jim dosud nepodařilo prokázat Drtinovi nějakou trestnou činnost. Nakonec jej teprve v únoru 1951 přiměli k několika výpovědím, ve kterých hovořil o poradách národně socialistických činitelů s vysokými armádními důstojníky a kontaktech se západními diplomaty.⁹⁶ StB z toho vyvodila, že se Drtina aktivně podílel na přípravách násilného „kontrarevolučního puče“.

Pokud šlo o výslechy k tzv. krčmaňskému případu, velitel vyšetřovacího sektoru 6-B Milan Moučka 1. června 1951 hlásil, že Drtina nechce vypovídat. Podle vedení Státní bezpečnosti spočíval problém v „nedostatečných“ výsleších Prokopa Drtiny v této věci. Změna nenastala ani po několika dalších měsících. Drtina tlaku stále odolával, navíc bylo třeba zohlednit jeho špatný zdravotní stav, a tak se tajná policie vytouzněného „odhalení“ pozadí krčmaňské aféry nedočkala. Dne 20. září 1951 bylo konstatováno, že výslechy dr. Drtiny jsou naprosto bezvýsledné a musely být v poslední době zcela přerušeny.⁹⁷ V pozdějším období se již krčmaňský případ mezi otázkami vyšetřujících

⁹⁵⁾ ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. 1. 49–113, Protokoly o výpovědi; srov. tamtéž, podsvazek č. 1, č. 1. 105–110, Zprávy o stavu vyšetřování případu „D“, 2. 3. 1949 a 22. 4. 1949.

⁹⁶⁾ Tamtéž, č. 1. 119 a násl.

⁹⁷⁾ ABS, f. 305, i. č. 305-450-4, „Akce Krčmaň“.

referentů při výsleších neobjevoval. Na druhou stranu se během roku 1951 k Drtinovu překvapení jeho výslechy orientovaly i zcela jiným směrem. Padaly otázky k osobě významného komunistického politika a diplomata Vladimíra Clementise a jeho působení v londýnském exilu za druhé světové války. V létě 1952 byl dokonce vyslýchán i k Ottu Šlingovi a Rudolfu Slánskému. Státní bezpečnost od Drtiny chtěla získat svědectví o tajných kontaktech mezi Slánským a národními socialisty.

Jak reálně probíhalo vyšetřování v režii Státní bezpečnosti, popsal v roce 1956 takto: „*Protokoly o mých výpovědích byly stylizovány vyšetřujícími orgány a nikdy ne přesně tak, jak jsem vypověděl. K podepsání takových protokolů jsem se odhodlal často až po dlouhých celodenních i celonočních vyčerpávajících výsleších, i po použití jiných donucovacích prostředků, kdy celá doba od počátku rozhovoru s příslušným referentem až do sepsání protokolu i mého podpisu trvala celé dny i týdny, někdy i měsíce. Podepsal jsem pod tímto neodolatelným donucením nejednu větu, která neodpovídala přesně tomu, co jsem chtěl říci, nebo tomu, co jsem vypověděl, často to byly polopravdy a téměř vždy formulace zkreslující pravou podstatu a pravý význam líčených událostí nebo jednání.*“⁹⁸

Při vyšetřování se znatelně projevoval Drtinův velice špatný fyzický i psychický stav. V Ruzyni se opět dostal do „péče“ pověstného vězeňského lékaře MUDr. Josefa Sommera, který jej proti jeho vůli nutil požívat pravděpodobně nějaké omamné látky (ve svých oficiálních hlášeních uváděl, že mu podává jen vitaminy). Drtina se, patrně vlivem těchto drog, dostal do zvláštního psychického stavu. Docházelo u něj k prudkým změnám nálad, záchvaty pláče a depresí střídal pocitu bujarého veselí. Propadal rozmanitým bludům a zcela ztrácel schopnost vnímat hranice reality. Různé fantasmagorie, jež mu vytrvale zatemňovaly mysl, jej také vedly k opakovaným hladovkám, které dále zhoršovaly jeho už beztak chatrné zdraví.⁹⁹ Reakce bachařů spočívala v tom, že jej mnohdy krmili násilím a někdy ho i připoutali k posteli. Několikrát mu byla dána svěrací kazajka. Několik dní strávil v temné komoře, kde mohl ležet jen na holé zemi. V listopadu 1950 vážil pouhých 54 kilogramů, ačkoliv před svým zatčením míval hmotnost kolem 73 kilogramů. MUDr. Sommer ve svých zdravotních posudcích tvrdil, že Drtina svou psychickou nemohoucnost pouze předstírá.¹⁰⁰

Kritický tělesný i duševní stav Prokopa Drtiny šokoval jeho sestru Olgu, které byla umožněna 13. dubna 1951 jeho návštěva. Během rozmluvy ze sebe Drtina vypravil jen asi dvacet nesouvislých slov. Jeho sestra byla sama lékařka a žádala, aby mu mohla poslat nějaké léky, což bylo odmítnuto, „*neboť o lékařské ošetření i podávání léků je postaráno*“. Samozřejmě nebyla přijata ani její žádost o Drtinovo předání do domácího léčení.¹⁰¹ Manželce Prokopa Drtiny Lídě byly všechny žádosti o povolení návštěvy stále zamítány.

⁹⁸ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina, Návrh P. Drtiny na obnovu trestního stíhání, 18. 7. 1956.

⁹⁹ Svůj tehdejší psychický stav a své halucinace Drtina popsal v pamětech, viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud*. Svazek druhý. Kniha 2., s. 649–650.

¹⁰⁰ Srov. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra (dále A 2/1), i. č. 1706, Lékařská zpráva o vyšetřování č. 1672/29.

¹⁰¹ Tamtéž, Hlášení velitele sektoru 6-B Velitelství Státní bezpečnosti ministrovi národní bezpečnosti, 26. 6. 1951.

Vzhledem k velkému úbytku na váze byly Drtinovi nařízeny větší porce jídla a různé přídatky, které většinou odmítal přijmout. Občas dokonce pokračoval v úplných hladovkách. Toto chování vycházelo z jeho psychiky narušené drogami a dlouhým pobytem ve vězení, trpěl dlouhodobou a hlubokou depresí. V odmítání potravy sehrály hlavní roli jeho obavy, aby nebyl později posuzován jako nějaký prominentní vězeň, který si na cele užíval nadstandardních podmínek. Obával se, že přídatky dostává jen proto, že se jmenuje Drtina. Tvrdil tehdy, že nechce mít „z důvodů zásadních a mravních“ proti ostatním vězňům výhody.¹⁰²

Teprve v ruzyňské věznici dostal Prokop Drtina na celu další spoluvězně. Získal tak někoho, s kým si mohl po dlouhém období samoty popovídat a dozvědět se některé novinky. Drtina však po všech svých předchozích útrapách projevoval velkou nedůvěru k okolí, což se nakonec ukázalo jako pocit ne zcela bezdůvodný. Na celu totiž bylo postupně nasazeno několik konfidentů, kteří informovali vyšetřovatele o všem, co Drtina dělal a co říkal. Zachovala se řada konfidentských hlášení z let 1952–1953, která jsou dnes výjimečným svědectvím o životě a názorech Prokopa Drtina ve vazební cele. Ve zprávě z 11. srpna 1952 jsou zachyceny jeho myšlenky, jež dokládají, že jej nakonec ani nekonečný pobyt ve vyšetřovací vazbě nezlomil. Drtina tehdy totiž podle uvedeného hlášení pronesl, že „osobně sdílí názor, že je lépe zemřít ve stoje než žít na kolenou. Tak tedy nechápe, proč ho rovnou neodsoudí, třeba k trestu smrti, aby měl už jednou pokoj. Nevěří prý na spravedlivou justici a ví, že se u soudu nebude moci hájit tím způsobem, jak původně myslel, nebo zamýšlel. To prý bylo výsadou oné prvé republiky, na kterou dnes každý nadává a kterou dnes kde kdo špiní, ač se na ní možná ani řádně nepamätuje.“¹⁰³

Po téměř šesti letech nezákonné vazby odvezli Drtinu na Pankrác k Nejvyššímu soudu, kde byl 15. prosince 1953 odsouzen tříčlenným senátem za předsednictví dr. Stanislava Bartoše v nebývale rychlém a zároveň tajném politickém procesu pro zločin úkladů o republiku (§ 1 odst. 1, 2 zákona č. 50/1923 Sb.) a zločin zrady státního tajemství (§ 5 odst. 1 téhož zákona) k 15 letům vězení a ztrátě čestných práv občanských na 10 let. Devět desetin jeho jmění připadlo státu. V rozsudku se uvádělo, že spolu s dalšími představiteli národně socialistické strany a za podpory západních diplomatů „prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lidově demokratického státního zřízení v ČSR kontrarevolučním pučem“. Také mu bylo kladeno za vinu, že pověřil Vladimíra Krajínu vytvořením zpravodajské sítě a že si sám opatroval „tajné zprávy ze státního, hospodářského a bezpečnostního aparátu“, které pak předával dalším činitelům národně socialistické strany a zástupcům západních diplomatických úřadů.¹⁰⁴

O podání žaloby a soudu s Prokopem Drtinou jednal již 19. listopadu 1953 politický sekretariát ÚV KSČ, kde ministr vnitra Rudolf Barák dokonce navrhoval možnost odsoudit Drtinu na doživotí. Právě zde padlo rozhodnutí, aby byl Drtinův soudní proces

¹⁰²⁾ Viz ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), podsvazek č. 2, Zpráva spolupracovníka č. 2, 9. 6. 1952.

¹⁰³⁾ Tamtéž, Zpráva spolupracovníka, 11. 8. 1952.

¹⁰⁴⁾ Viz např. ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), Rozsudek sp. zn. T-29/53.

neveřejný.¹⁰⁵ Drtinovi nebyla vůbec doručena obžaloba, takže se s ní nemohl seznámit. Některé části obžaloby mu pouze reprodukoval obhájce ex offio v asi půlhodinovém rozhovoru. Přitom byl Drtina žalován a nakonec i odsouzen pro zcela jinou trestnou činnost, než pro kterou byl dlouhé roky předtím vyšetřován. Rozsudek byl založen téměř výhradně na vynucených výpovědích obžalovaného a svědků, kteří všichni patřili mezi politické vězně komunistického režimu (Fráňa Zemínová, Jaromír Kopecký, Evžen Löbl či v té době již dávno popravený Heliodor Píka). O soudním řízení nebyla předem informována dokonce ani nejbližší rodina. Tím, že byl Drtina souzen přímo u Nejvyššího soudu, byl zbaven možnosti podat proti rozsudku odvolání. Po procesu odtransportovali Drtinu 21. prosince 1953 jako vězně č. 3052 k výkonu trestu na Mírov.

Mírovská věznice ve srovnání s předchozí vyšetřovací vazbou Drtinovi paradoxně výrazně zdravotně prospívala. Postupně se zlepšoval jeho psychický i fyzický stav. Vzhledem k pokročilé rekonvalescenci začal od konce srpna 1954 dokonce ve věznici pracovat, což bylo dříve kvůli jeho naprosté pracovní neschopnosti nemožné. Jednalo se jednak o práci pro Koh-i-noor, jednak o lepení sáčků. Dne 4. ledna 1955 byl odvezen z Mírova do věznice v Leopoldově, kde pak zůstal jako vězeň číslo 2923 až do poloviny ledna 1958. Život v tomto vězeňském zařízení pro něj nebyl jednoduchý, často byl trestán v rámci kázeňského řízení kvůli naprostým malichernostem (například kvůli nedoručování domácího pořádku – šlo o to, že měl hromádku starých novin u svého lůžka). Od ledna 1958 byl umístěn ve vězení ve Valdicích.¹⁰⁶

Lída Drtinová podala žádost o milost pro svého manžela, kterou však 27. srpna 1954 Nejvyšší soud zamítl.¹⁰⁷ Po dovršení poloviny svého trestu požádal Drtina 18. ledna 1956 prostřednictvím Krajské prokuratury v Nitře o podmíněčné propuštění na svobodu. Krajský prokurátor však tento jeho podnět odložil, aniž byl vůbec doručen příslušné komisi pro podmíněčné propuštění. Tento postup byl Drtinovi ústně zdůvodněn „*velkou závažností trestného činu*“ a tím, „*že doba trestu není dosud tak dlouhá, aby trest mohl splnit svůj výchovný účel*“. Dne 1. března 1956 se proto Drtina rozhodl poslat svou žádost ministru spravedlnosti, který byl podle zákona kompetentní rozhodovat o podmíněčném propuštění s konečnou platností. Ministr Jan Bartuška však Drtinovu žádost postoupil Generální prokuratuře, která se s rozhodnutím krajského prokurátora ztotožnila. Nikdo se nezabýval důvody, jež Drtina ve svých podáních formuloval. Přitom poukazoval jednak na závažná procesní pochybení, k nimž během trestního řízení došlo, jednak na skutečnost, že byl odsouzen pro činnost před únorem 1948, tedy před nastolením systému, proti němuž měl podle rozsudku aktivně působit.¹⁰⁸

Zprávy o výsledcích XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu povzbudily Prokopa Drtinu, aby sám sepsal 18. července 1956 ministerstvu spravedlnosti a Nejvyš-

¹⁰⁵ ABS, f. A 2/1, i. č. 532, JUDr. Prokop Drtina – žaloba; NA, f. Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954 (dále 02/5), sv. 68, a. j. 185, b. 23. Politický sekretariát ÚV KSČ také následně 23. 12. 1953 projednal zprávu o výsledku trestního řízení proti Prokopu Drtinovi, kterou akceptoval bez výhrad. Viz NA, f. 02/5, sv. 72, a. j. 191, b. 29.

¹⁰⁶ Srov. NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy (dále S SNV), neuspoř., osobní vězeňský spis Prokopa Drtiny č. P168 P/2-60.

¹⁰⁷ Viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 5, Žádost o milost a usnesení Nejvyššího soudu.

¹⁰⁸ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

šímu soudu návrh na obnovu trestního řízení a současně žádost, aby Generální prokuratura podala v jeho věci stížnost pro porušení zákona. Poznamenal, že nyní – v polovině roku 1956 – doufá ve správnější hodnocení soudní praxe předchozích let. Na jeho podání se mu však nedostalo žádné odpovědi. Celou záležitost urgoval 29. srpna 1959, po třech letech marného čekání. Teprve na základě této urgencye mu předseda Nejvyššího soudu oznámil, že bylo 28. března 1960 rozhodnuto o neexistenci důvodů pro podání stížnosti pro porušení zákona. Drtinův návrh na obnovu trestního řízení nebyl vůbec projednán.¹⁰⁹

V srpnu 1957 požádal Drtina velitele leopoldovské věznice npor. Jána Kaňucha o povolení psát své vzpomínky z dětství. Vzhledem k tomu, že pracovní normu plnil na 100 procent, bylo mu toto psaní po pracovní době povoleno.¹¹⁰ V prosinci 1957 pak byl vyzván, aby pro archivní účely ministerstva vnitra psal paměti i ze své úřední a politické činnosti do roku 1948. Drtina tuto nabídku ochotně přijal, za předpokladu, že tato práce bude určena národním a státním účelům archiválním a historickým. Do samotného psaní se pustil s velkým nadšením. Referenti z StB mu dokonce do vězení vozili odbornou historickou literaturu, aby mohl své osobní vzpomínky konfrontovat s faktografií historiků.¹¹¹ Psaní vzpomínek bylo nabídnuto i dalším někdejšími politickým činitelům, kteří byli dosud ve vězení. Jmenujme například Vlastimila Klímu, Jiřího Stříbrného, Josefa Klimenta, Alexandra Macha či Jana Syrového.

Koncem března 1960 byl Drtina převezen z Valdic do vězení v Praze-Ruzyni. Dne 12. dubna 1960 projednalo politické byro ÚV KSČ seznam významných politických vězňů, u kterých se uvažovalo o jejich propuštění na svobodu. Vedle řady dalších v minulosti význačných činitelů (např. Gustáv Husák, Evžen Löbl, Ján Lichner, Jan Syrový, Jaromír Kopecký či Štěpán Trochta), jimž se mělo dostat od komunistické strany milosti, se na tomto soupisu objevilo také jméno Prokopa Drtiny. Jeho údajná trestná činnost byla tehdy charakterizována jako velezrada, „*které se dopustil tím, že až do r. 1948 spolu s představiteli bývalé nár. soc. strany a za podpory západních diplomatických zástupců prováděl rozvratnou činnost namířenou proti zásadám Košického vládního programu, připravoval násilné svržení lid. dem. zřízení kontrarevolučním pučem*“. Základní vězeňský posudek pak konstatoval: „*Chování ve výkonu trestu má dobré, vzhledem k svému horšímu zdravotnímu stavu je schopen pouze velmi lehké práce.*“¹¹² Dne 9. května 1960 pak skutečně vyhlásil prezident republiky Antonín Novotný rozsáhlou amnestií, na jejímž základě se Drtina ocitl 10. května 1960 – po dlouhých 12 letech, 2 měsících a 23 dnech věznění – na svobodě. Zbytek trestu (odnětí svobody mělo původně skončit až 28. února 1963) mu byl podle usnesení Krajského soudu v Praze z 30. června 1960 podmíněčně prominut s desetiletou zkušební dobou.

¹⁰⁹⁾ Tamtéž.

¹¹⁰⁾ NA, f. S SNV, neuspoř., osobní vězeňský spis Prokopa Drtiny č. P168 P/2-60, Předložení žádosti P. Drtiny na psaní vzpomínek z dětství, 20. 8. 1957.

¹¹¹⁾ Rukopis paměti, který vznikl ve vězení, je uložen ve fotokopii v ABS, f. Sbíрка různých písemností, i. č. S-509-1 až S-509-2.

¹¹²⁾ NA, f. Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (02/2), sv. 255, a. j. 339, bod 14, Usnesení 94. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. dubna 1960.

Na sklonku života

Po propuštění na svobodu bydlel Drtina se svou manželkou v malé pražské garsonce v Mikovcově ulici, kousek od Národního muzea. Pokoj, který spolu obývali, měl asi dvacet metrů čtverečních. Vzhledem k tomu, že mu již bylo 60 let a splnil zákonnou podmínku 20 let v zaměstnání, zažádal si hned 18. května 1960 o přiznání starobního důchodu. Jeho manželka Lída si tehdy vydělávala jen kolem 500 Kčs měsíčně jako pletařská dělnice Drutěvy, sám Drtina byl přitom vzhledem ke zdravotním následkům svého někdejšího pokusu o sebevraždu a následného věznění částečně invalidní (měl zkrácenou a omezeně pohyblivou pravou nohu). Drtinovi byla nakonec přiznána změněná pracovní schopnost a v říjnu 1960 mu byl vyměřen důchod 200 Kčs měsíčně, který nakonec zvýšil Státní úřad sociálního zabezpečení na částku 600 Kčs měsíčně s platností od 20. listopadu 1960.¹¹³

Vzhledem k tíživé sociální situaci hledal Drtina pro sebe nějaké zaměstnání, ale kvůli své minulosti byl v tomto hledání delší dobu neúspěšný. Nakonec začal v dubnu 1961 pracovat jako knihovnický asistent v knihovně Národního technického muzea. Aby nebyl příliš na očích veřejnosti, vykonával své zaměstnání na detašovaném pracovišti v Paláci Kinských na Staroměstském náměstí. Pracoval až do 1. května 1967, kdy odešel do starobního důchodu.

Drtina se nevzdával naděje, že se mu podaří dosáhnout nápravy křivd a právního očištění své osoby. V červnu 1963 poslal písemný dotaz ohledně svého případu Nejvyššímu soudu v Praze. Tento dopis zůstal bez odpovědi. Dne 13. ledna 1964 pak osobně urgoval svou věc u Nejvyššího soudu, kde jej přijal náměstek předsedy soudu a předseda trestního kolegia. I tato intervence však nepřinesla žádný výsledek.¹¹⁴

Dne 16. října 1964 proto Drtina poslal Generální prokuratuře v Praze podnět k podání stížnosti pro porušení zákona, v němž zmínil i své předchozí pokusy o obnovu řízení z padesátých let a odvolával se na závěry XII. sjezdu KSČ z prosince 1962 a na hodnocení tzv. období kultu osobnosti. Ve stejný den také podal formální návrh na obnovu řízení k Nejvyššímu soudu v Praze. Justice však s vyřízením Drtinova podání příliš nespěchala, 18. listopadu 1965 mu oznámila Generální prokuratura, že požadovanou stížnost pro porušení zákona nepodá. Drtina na to reagoval v prosinci 1965 písemnou urgencí u předsedy vlády, jehož žádal, aby dal prostudovat soudní spisy a aby byl dán průchod spravedlnosti. Teprve 24. června 1966 rozhodoval ve věci Nejvyšší soud v Praze, který však v tajném líčení Drtinův návrh na obnovu trestního řízení zamítl. Mezitím byl Drtinovi aspoň 16. prosince 1965 z rozhodnutí Krajského soudu v Praze prominut na základě amnestie zbytek zkušební doby.¹¹⁵

Drtina se chtěl na svobodě vrátit k sepisování svých pamětí. Do této práce se okamžitě pustil s velkou vervou, ačkoliv k tomu neměl ani patřičné podmínky. Psal téměř na koleně, protože neměl ani vlastní psací stůl. O jeho vzpomínky a osobní historické postřehy začala brzy projevovat zájem celá řada historiků, jmenujme například Tomáše

¹¹³ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 8.

¹¹⁴ Tamtéž, kart. 4, i. č. 213.

¹¹⁵ NA, f. Generální prokuratura, neuspoř., prokurátorský spis sp. zn. SGPt 94/53 P. Drtina.

Pasáka, Roberta Kvačka či Václava Pavlíčka. Oficiálně spolupracoval na základě uzavřené dohody s pracovníky Ústavu dějin KSČ, kteří jej vyzvali, aby jim pro interní potřeby pověděl své znalosti o událostech kolem Mnichova a z druhé světové války. Drtina dal Ústavu k dispozici jeden svůj vzpomínkový rukopis, který byl uložen v dokumentačním středisku autorského kolektivu plánované Trilogie dějin československého národně-osvobozenického boje za druhé světové války (Československý výbor pro dějiny protifašistického odboje).

Již v srpnu 1960 napsal Drtina žádost náčelníkovi ruzyňské věznice, aby mu byly vydány rukopisy jeho vzpomínek, jež mu byly zadrženy při jeho propuštění na svobodu s tím, že mu budou po prohlédnutí vráceny. Na tento dopis nedostal vůbec žádnou odpověď, a tak se obrátil s novou žádostí přímo na ministerstvo vnitra. Nakonec bylo v únoru 1961 Drtinovi předáno pouze sedm sešitů „Vzpomínek z dětství a ranné mladosti“, ostatní a historicky mnohem cennější pasáže rukopisu paměti zůstaly nadále v držení ministerstva vnitra.¹¹⁶ Drtina tak některé části memoárů začal psát znovu.

V srpnu 1967 a pak znovu v květnu 1968, ve změněné společenské atmosféře, požádal Drtina ministerstvo vnitra o vydání svého písemného archivu, který mu byl zabaven v únoru 1948 v budově ministerstva spravedlnosti (podle jeho vzpomínek se jednalo celkem asi o dvacet balíků písemností), a rukopisu svých memoárů, které psal ve valdické věznici v letech 1958–1960. Drtinův archiv v té době spravoval Studijní ústav ministerstva vnitra. Drtinovi sice bylo přislíbeno brzké vrácení písemností, došlo k němu však teprve 25. července 1968 (předány byly vzpomínky na období roku 1938 a jeho činnosti v protektorátu). Nakonec se 11. prosince 1968 dočkal také předání písemností ze svého osobního archivu.¹¹⁷ Řadu archiválií ovšem již nikdy nazpátek nedostal (například jeho deníkové zápisky z války zůstaly součástí vyšetřovacího spisu).

Drtina udržoval styky se širokým okruhem přátel, vedl čilou korespondenci, což dnes dokládá i jeho písemná pozůstalost v Archivu Národního muzea. Pravidelně se setkával s dalšími bývalými politickými vězni v kavárně hotelu Kriváň. Když přišel rok 1968 a s ním i postupný demokratizační proces Pražského jara, nebývale se zvýšil zájem o historické svědectví Prokopa Drtiny. Jeho jméno se tak opět po letech ocitlo na veřejnosti, a to nikoliv jen jako příklad „buržoazního politika“ hodného odsouzení. Bývalý přední politik probíhající demokratizaci vítal, ale euforii rozhodně nepodléhal. S eventuálním návratem do politiky nepočítal vůbec. V interview pro *Demokratické slovo* Drtina popsal aktuální situaci takto: „*Demokratický proces je umožněn příznáním, že tu demokracie nebyla. To mě těší... Záporné jevy, kterých ovšem nepřehlídím, nejsou jeho symptomem, nýbrž naopak překážkou, ba popřením tohoto úsilí a musejí být překonány a rozbity. Zda se to podaří, závisí především na mladých generacích, které si musí uvědomit, že je to jejich příležitost a že se bijí a budou bít o sebe a svůj příští život. Mám dojem, že si to uvědomují.*“¹¹⁸

Okamžitě po zrušení cenzury se o jeho pohnuté osudy začali zajímat novináři. Celou tiskovou stranu věnovalo Drtinovi 21. dubna 1968 *Svobodné slovo*. Rozsáhlý rozhovor

¹¹⁶⁾ ABS, f. A 2/2, i. č. 15.

¹¹⁷⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 218, Soukromé písemnosti – vrácení, 5. 12. 1968.

¹¹⁸⁾ Cit. dle DOLEŽAL, Jiří: *Československo na mých bedrech*, s. 187.

s Drtinou pak uveřejnil časopis *Dějiny a současnost*.¹¹⁹ Do této kulturně historické revue dokonce Drtina připravil článek o snahách o revizi rozsudku nad protektorátní vládou, který však již nestačil vyjít z důvodů zastavení časopisu v roce 1969. Nakladatelství *Naše vojsko* mělo velký zájem o vydání Drtinových pamětí, ještě v srpnu 1968 se vše zdálo být na dobré cestě. Po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy ovšem nakladatelství Drtinovi rukopis vrátilo s tím, že vydání pamětí již není možné.

Vzhledem k tomu, že byly zahájeny rehabilitace nespravedlivě odsouzených, podal Drtina nový podnět ke stížnosti pro porušení zákona. Dne 6. listopadu 1968 projevil souhlas, aby jeho podnět byl pokládán za návrh na zahájení přezkumného řízení podle zákona o soudní rehabilitaci. Na jeho základě zrušil 24. září 1969 Městský soud v Praze původní rozsudek z prosince 1953 a zprostil Prokopa Drtinu veškeré viny.¹²⁰ O tomto soudním rozhodnutí byla vydána úřední zpráva, která pak byla čtena v rozhlase a otištěna ve všech denících. Zpráva se dokonce objevila i v zahraničním tisku.¹²¹ V novinách byl ovšem uveřejněn i výňatek z výhrůžného anonymního dopisu, který byl adresován předsedovi senátu JUDr. Miloslavu Topinkovi v průběhu rehabilitačního řízení Prokopa Drtiny: „[...]jednou Vás přijedeme pověsit [...] víme, kam dnes šilháte, kam patříte, k těm židům. Smrt zrádcům a židům. Dr. D. stejně zabijeme, má to od nás 6 minut pěšky, vidíme jej denně, ale i Vás pane soudce.“¹²²

Rozsudek Městského soudu v Praze nakonec vůbec nenabyl právní moci, protože se proti němu 22. října 1969 odvolal krajský prokurátor v Praze. Na podkladě tohoto odvolání nakonec po dlouhých průtazích, způsobených jednak situací na krajské prokuratuře po provedených čistkách a jednak tím, že si Generální prokuratura vyhradila schválení dalšího postupu, dne 30. března 1971 Nejvyšší soud ČSR původní rehabilitaci zrušil. Celý případ se vrátil Městskému soudu v Praze k novému projednání. Nepomohl ani dopis, kterým se Drtina obrátil 30. ledna 1970 na prezidenta Svobodu. Ještě v březnu 1970 přitom krajský prokurátor uvažoval o tom, že své odvolání vezme zpět.¹²³

Městský soud se touto kauzou zabýval (bez Drtinovy účasti) teprve 14. března 1975, kdy údajnou trestnou činnost překlasifikoval a obžalovaného odsoudil pro podvracení republiky (podle § 98 odst. 1a, odst. 2 písm. a) a b) trestního zákona) k 6 letům vězení. Proti tomuto rozsudku se Prokop Drtina pochopitelně odvolal, senát Nejvyššího soudu pod předsednictvím JUDr. Marie Dojčárové jej však 12. prosince 1975 znovu odsoudil na 6 let odnětí svobody, tentokrát pro zločin úkladů o republiku (podle § 1 věta první a druhá zákona č. 50/1923 Sb.). Po všech soudních tahanicích tak nakonec Drtina zůstal odsouzeným zločincem.¹²⁴ Mezitím přitom došlo na základě usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 z 28. listopadu 1973 k zahlazení původního odsouzení (Drtina se ovšem i v tomto případě stal obětí průtahů v řízení, neboť o zahlazení odsouzení zažádal již v listopadu 1970).¹²⁵

¹¹⁹ ŠIKL, Zdeněk: Rozhovor s Prokopem Drtinou. *Dějiny a současnost*, roč. X, 1968/7, s. 14–17.

¹²⁰ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 217, Rozsudek sp. zn. 18 Tr 95/68 z 24. 9. 1969.

¹²¹ Viz sbírka výstřížků tamtéž, kart. 4, i. č. 226.

¹²² BALAŠ, Vladimír: O rehabilitacích – mlčet nebo psát? *Práce*, 28. 3. 1969.

¹²³ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 213, 221, 222, 224 a 225.

¹²⁴ Viz např. ABS, f. ZV, a. č. ZV 26 MV (vyšetřovací spis č. 1 T-29/53, Prokop Drtina), hlavní svazek, č. 1. 180–197.

¹²⁵ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 219, Zahlazení rozsudku.

Prokop Drtina se již od první republiky velice přátelil s Václavem Havlem starším. Staré přátelství se opět utužovalo po Drtinově návratu z vězení v šedesátých letech. Vzhledem k této známosti mohl také Prokop Drtina přímo od počátku sledovat veřejnou a uměleckou činnost Václava Havla mladšího. Když Václav Havel napsal svůj slavný dopis generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Gustávu Husákovi z 8. dubna 1975,¹²⁶ byl Drtina první, kdo mu vyslovil uznání za jeho počín: „[...] *dosud jsem nečetl lepší a pronikavější analýzu ‚dočasně‘ situace, ve které náš národ nyní žije. Je Vaší starou vlastností vynalézat neobvyklou, ale výstižnou nomenklaturu pojmů, na níž dosud nikdo nepřišel. To zvyšuje poutavost i zvědavost čtenářovu. Tím čtenářem samozřejmě nerozumím adresáta, kterému byl Váš list určen.*“ Drtinova pochvalného listu si Havel velice vážil.¹²⁷

I v sedmdesátých letech pokračoval Drtina v psaní a opravování svých pamětí. Postupně k nim připsal několik aktuálních doplňků (poslední v únoru 1976). Vzpomínky se snažil pečlivě srovnávat s odbornou historickou literaturou i publikovanými memoáry některých svých současníků. Vlastní rukopis nechal přepsat do několika verzí, které pak dával číst svým známým. Prakticky všechny reakce těchto čtenářů byly velice pozitivní, což Drtinu povzbudilo v jeho snaze dostat své paměti za hranice a případně dosáhnout jejich exilového vydání.

Zařizováním všeho potřebného ohledně svých pamětí na Západě pověřil dávného přítele Jaroslava Drábka, který žil ve Washingtonu. Drtina předpokládal, že až se rukopis dostane za hranice, okamžitě jej nějaké nakladatelství vydá. Vše se však nakonec ukázalo být mnohem složitější. Prostřednictvím Václava Havla dal jeden exemplář pamětí (tři díly o přibližně 1800 strojopisných stranách) v roce 1975 k dispozici za účelem jejich bezpečné přepravy na Západ. Dne 22. března 1976 předal tyto Drtinovy memoáry na konspirativní schůzce v pražských Chotkových sadech Ota Ornest kanadskému diplomatovi Williamu Jamesi Bonthronovi, který pak zajistil jejich převoz za hranice. Zajímavou skutečností je, že Státní bezpečnost, aniž znala obsah předávaných materiálů, celé setkání Ornesta s Bonthronem sledovala a natočila z něj televizní záznam.¹²⁸ Drtina přiložil k zásilce dopis, ve kterém souhlasil s publikováním prvé části svých vzpomínek, neboť podle jeho dřívějšího vyjádření tento oddíl pamětí „*nemusí naše mocipány příliš dráždit*“.¹²⁹ Jaroslav Drábek dostal v dubnu 1976 zprávu, že se rukopis memoárů dostal bezpečně do Paříže k Pavlu Tigridovi.

¹²⁶⁾ HAVEL, Václav: *O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969–1979*. Rozmluvy, Praha 1990, s. 19–49.

¹²⁷⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4. i. č. 206, Dopis P. Drtiny V. Havlovi (rukopis). Pokud jde o Havlovo ocenění Drtinova dopisu, srov. LEDERER, Jiří: *České rozhovory*. Československý spisovatel, Praha 1991, s. 31.

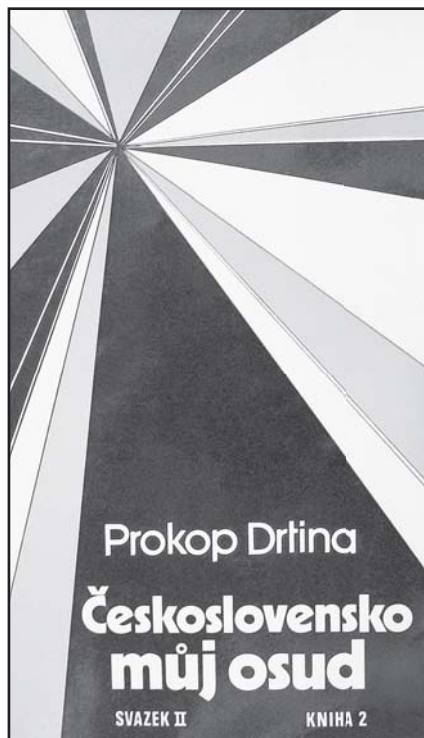
¹²⁸⁾ ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 751053, EGON, r. č. 9280, pozorovací svazek vedený na William James Bonthron, Informace, 23. 3. 1976; tamtéž, Agenturní záznam TS RACKA (Václav Rejholec), 25. 3. 1976. V zásilce literatury byly kromě Drtinových memoárů i další texty, např. Kohoutův článek *Od Fučíka k Minaříkovi* a jisté písemnosti Jiřího Hájka či Jana Křena. Krátký zlomek z asi patnáctiminutového videozáznamu natočeného tajnou policií při předání Drtinova rukopisu kanadskému diplomatu Bonthronovi byl posléze využit ve filmu o Pavlu Tigridovi *Pod maskou soukromníka* (1978), který zpracovala Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize. Srov. též CAJTHAML, Petr: *Televizní pořad Výsoká hra. Příběh jedné pomluvy*. In: *Securitas imperii 9*. Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu. Praha 2002, s. 258–268.“

¹²⁹⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1. i. č. 23, Dopis Drtiny Drábkovi, 26. 5. 1975.

Brzy se však ukázalo, že k vydání rozsáhlého Drtinova díla jen tak nedojde. Nakladatelství měla k rukopisu spoustu připomínek a většinou se obávala nejisté finanční návratnosti takového edičního počínu. Drábek aspoň vybral na ukázkou dvě kratší pasáže, které vyšly v roce 1978 v Tigridově časopise *Svědectví*.¹³⁰ Vzájemná korespondence mezi Drtinou a Drábkem z druhé poloviny sedmdesátých let dokládá, jak velké zklamání a znechucení pociťoval autor memoárů kvůli problémům s vydáním svého životního díla.¹³¹ Nakonec vyšly kompletní Drtinovy paměti editorskou péčí Jaroslava Drábka až po autorově smrti v září 1982 v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, s přispěním Czechoslovak National Council of America, několika dalších amerických kulturních společností a podporou Drtinovy příbuzné Věry M. Bálové z Kanady. V tomtéž roce spatřila světlo světa také samizdatová edice, o níž se zasloužil Václav Havel, která na rozdíl od oficiálního knižního vydání obsahovala o jeden svazek navíc (šlo o detailnější rozvedení vzpomínek z dětství). Předtím již v roce 1975 vyšla první část paměti pod názvem „*Mnichov. Pět kapitol z paměti*“ v samizdatové edici Kvart. Oficiálního vydání na domácí půdě se Drtinovo dílo dočkalo teprve roku 1991 v nakladatelství Melantrich.

Někdy kolem vánočních svátků roku 1976 přišli Drtina s manželkou Lídou na jednu ze svých obvyklých návštěv k Václavu Havlovi staršímu. Setkali se tu s jeho synem, který jim ukázal strojopis *Prohlášení Charty 77* a seznámil je s představou volného seskupení signatářů uvedeného dokumentu. Drtina tehdy spontánně nabídl, že *Prohlášení Charty 77* rád podepíše, měl však obavy, aby jeho podpis vzhledem k jeho někdejší „pravicové“ politické exponovanosti věci spíše neuškodil. Havel navrhl možnost, že by to Prokop Drtina mohl podepsat s výhradou, aby jeho jméno nebylo zatím zveřejňováno, neboť takovou důvěrnou formu podpisu již před ním několik signatářů zvolilo. Drtina s tímto řešením nakonec souhlasil, a tak se zařadil mezi jedny z prvních účastníků Charty 77.

Utajení podpisu brzy ztratilo smysl, protože se podpisové listky (včetně tajných signatářů) dostaly 6. ledna 1977 do rukou Státní bezpečnosti. Dne 19. ledna 1977 Drtina i jeho manželka strávili několik hodin na výslechu v Ruzyni. Drtiny se vyšetřovatelé

Obálka exilového vydání paměti Prokopa Drtiny.

Zdroj: Archiv autora

¹³⁰⁾ DRTINA, Prokop: Československo, můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. *Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu*, roč. XIV, 1977/55.

¹³¹⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 23; korespondence s Jaroslavem Drábkem.

vyptávali i na okolnosti, za jakých se jeho paměti dostaly za hranice. Drtina řadu věcí ve svých výpovědích záměrně a celkem šikovně zamlčel. V podstatě jen potvrdil nesporný fakt, že díky Václavu Havlovi podepsal Chartu 77, přičemž zdůraznil, že „*kdybych měl vědomost v okamžiku, kdy jsem Prohlášení četl, že bude použito v zahraničí, tak se domnívám, že kdybych v té souvislosti měl vědomost o tom, že nebude možné Prohlášení zveřejnit u nás, že bych je podepsal, protože jsem byl přesvědčen, že to republice prospěje a neuškodí.*“¹³² Žádná další jména ani další podrobnosti neuvedl. Ohledně svých memoárů pouze připustil, že jej v roce 1976 navštívil Ota Ornest, který mu potvrdil, že byl rukopis bezpečně doručen za hranice. StB si od Drtiny také vyžádala k prostudování jeden exemplář jeho vzpomínek *Československo můj osud* s tím, že mu bude po použití vrácen.¹³³

Když 12. ledna 1977 rozpoutal komunistický režim v deníku *Rudé právo* zběsilou propagandistickou kampaň proti Chartě 77, stal se jedním z exemplárních „ztroskotanců a samozvanců“ také Prokop Drtina jako „*představitel předúnorové reakce a buržoazní ministr spravedlnosti*“.¹³⁴ O jeho účasti na Chartě 77 informovalo ještě v lednu 1977 oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ všechny základní stranické organizace. Ve středu 2. února 1977 uveřejnil o Drtinovi velký článek týdeník *Tvorba* pod příznačným názvem *Spoj se i s čertem*. Dne 3. února 1977 navázal a odkázal na komunistickou *Tvorbu* deník *Svobodné slovo* článkem *Pouto nenávisti*. Autor, skrytý pod značkou „rs“, napsal k Drtinově podpisu *Prohlášení Charty 77* nenávistný komentář: „*Přes pokročilý věk si zřejmě nechtěl nechat ujít tuto příležitost, jak vyjádřit své protikomunistické smýšlení a nenávist k našemu zřízení. Zatímco všichni čestní příslušníci jeho bývalé strany se už dávno poučili z reality a věnují své nejlepší síly činorodé práci pro rozkvet naší socialistické vlasti, Drtina se nedal ve svém antikomunismu zviklat ani sebevmluvnějšími fakty.*“ Snaživý normalizační novinář konstatoval, že „*Drtinům a jejich soupeřníkům již u nás nikdy pšenice nepokvete. Už dávno jsme poznali, s kým máme tu čest, a s lidmi tohoto druhu diskutovat nebudeme.*“¹³⁵

V podvečer 14. února pak odvysílal Československý rozhlas denunciační pořad, prezentovaný jako „dokumentární pásmo“, na téma *Kdo je Prokop Drtina?* Stejně jako v případě pověstného článku *Ztroskotanci a samozvanci* zůstalo jméno jeho autora skryto. Vybrané pasáže publikoval následující den téměř veškerý domácí tisk.¹³⁶ Deník *Práce*, který se k protidrtinovské kampani připojil 16. února 1977, dokonce neváhal dát nadpisu nad celostránkovým výtahem z uvedeného rozhlasového pořadu antisemitský podtext – Drtina je zde označován za spolupracovníka „*sionistických centrál*“. Někdejší ministr spravedlnosti je zde dále charakterizován jako „*muž v pozadí – šedá eminence,*

¹³²⁾ ABS, f. vyšetřovacích spisů, a. č. V 33766 MV (vyšetřovací spis ČVS-3/120-77, Charta 77), část č. 3 (Protokoly svědků I. A–J), č. I. 147, Protokol o výslechu svědka JUDr. Drtiny Prokopa, 19. 1. 1977.

¹³³⁾ ABS, f. kontrarozvědného rozpracování, a. č. 689275 MV, NARCIS, r. č. 9437, osobní svazek vedený na Otě Ornesta, část svazku č. 3, č. I. 228–231, Protokol o výslechu svědka JUDr. Prokopa Drtiny, 19. 1. 1977.

¹³⁴⁾ Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*, 12. 1. 1977, s. 2; srov. *Ve jménu socialismu a šťastného života – proti zrovnatníkům a samozvancům*. Svoboda, Praha 1977, s. 27.

¹³⁵⁾ Pouto nenávisti (pod šifrou -rs-). *Svobodné slovo*, 3. 2. 1977.

¹³⁶⁾ *Ve jménu socialismu*, s. 87–94. Srov. články z 15. 2. 1977 např. Prokop Drtina je opět mezi nimi. *Svobodné slovo*, 15. 2. 1977, s. 3; Jaká je jeho „pravda svatá“? *Mladá fronta*, 15. 2. 1977, s. 2–3; podobné texty ve *Večerní Praze* či *Lidové demokracii*.

kteřá vyplouvá na politickou scénu vždy tenkrát, cítí-li možnost kontrarevolučního zvratu“.¹³⁷

Proti těmto pomlouvačným útokům namířeným proti jeho osobě se Drtina opakovaně ohrazoval, poslal například kvůli tomu dopisy předsedovi vlády Lubomíru Štrougalovi, jež však zůstaly bez odpovědi. V těchto listech zdůrazňoval svou pasivní roli ve vztahu k Chartě 77 a poukazoval na to, že mezi samotné autory a organizátory tohoto prohlášení nepatří.¹³⁸ Na tento Drtinův postup reagoval 19. února 1977 Petr Uhl, jenž mu zaslal list, ve kterém vyjádřil lítost nad tímto postojem: „*Pracující této země na takové vysvětlení nečekají a stalinisté ho nepřijmou. Ti totiž považují pracující za malé děti, které mohou účinně strašit čertem, sionistickými centrály, Trockým nebo Drtinou. [...] Pokud mohu sledovat, přijali pracující Vaši účast v Chartě 77 se zájmem a s uspokojením. Nepravdivá tvrzení stalinistů, že jste jedním z hlavních činitelů Charty 77, proto Chartě jenom prospěla.*“¹³⁹ Uhl poznamenal, že by si považoval osobně za čest, aby Charta 77 mohla oficiálně Drtinovo jméno mezi signatáři zveřejnit. Drtina však tuto možnost odmítl. Kvůli podpisu Charty 77 byl Drtina koncem října 1977 vyloučen z Českého svazu protifašistických bojovníků.¹⁴⁰

Aniž to Prokop Drtina mohl v okamžiku svého podpisu pod Chartou 77 tušit, stal se tak příslušníkem společenství signatářů, mezi nimiž byli i mnozí jeho někdejší političtí protivníci. Jako typický paradox dějin, jakých bylo 20. století plné, se zpětně jeví skutečnost, že vedle Prokopa Drtiny podepsal Chartu 77 jeho komunistický kolega z vlády Klementa Gottwalda Július Ďuriš.¹⁴¹ Vlasta Chramostová zase vzpomínala na paradoxní zážitek z mikulášské oslavy v jejím bytě v roce 1977, na kterou přišli různí chartisté, mezi nimi i Prokop Drtina se svou manželkou. V jednu chvíli v průběhu oslavy se vedle sebe posadily a byly si navzájem představeny paní Drtinová a Josefa Slánská, vdova po někdejším generálním tajemníku KSČ. Nakonec se shodly, že se spolu jistě setkaly již při nějaké společenské události před únorem 1948.¹⁴²

Drtinova osoba nepřímo sehrála velkou roli v procesu s Václavem Havlem, Jiřím Ledererem, Františkem Pavlíčkem a Otou Ornestem u Městského soudu v Praze v říjnu 1977. Původně měl být sice Havel obžalován z podvracení republiky jako hlavní iniciátor Charty 77, nakonec však byl souzen pro pokus o poškození zájmů republiky v zahraničí, čehož se měl dopustit tím, že zprostředkoval odeslání paměti dr. Drtiny do USA. Václav Havel u soudu ve svém závěrečném slovu 18. října 1977 potvrdil, že odeslání rukopisu zprostředkoval, odmítl však, že by tím bylo možné poškodit zájmy ČSSR a naplnit tak skutkovou podstatu trestného činu. Šlo jen o to splnit přání dr. Drtiny, aby měl vzpomínkový rukopis k dispozici jeho přítel Jaroslav Drábek a mohli se s ním seznámit

¹³⁷⁾ Podvratné rejdy Prokopa Drtiny. Na objednávku antikomunistických a sionistických centrál. *Práce*, 16. 2. 1977, s. 5.

¹³⁸⁾ ANM, f. Prokop Drtina, kart. 1, i. č. 49, Dopis P. Drtiny L. Štrougalovi (rukopis).

¹³⁹⁾ Tamtéž, kart. 1, i. č. 50, Dopis P. Uhla P. Drtinovi, 19. 2. 1977.

¹⁴⁰⁾ Viz tamtéž, kart. 1, i. č. 57.

¹⁴¹⁾ Petr Uhl dokonce litoval, že se oba bývalé politiky zároveň nepodařilo přesvědčit, aby souhlasili se zveřejněním svých podpisů, „že bude něco symbolizovat“. UHL, Petr: *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. C. H. Beck, Praha 1998, s. 44.

¹⁴²⁾ Televizní pořad *Interview ČT 24* s Vlastou Chramostovou, Česká televize 5. 1. 2007.

i jeho další bývalí spolupracovníci a známí žijící v cizině a aby mohl eventuálně sloužit budoucímu vědeckému bádání. Zdůraznil, že se jedná o dílo unikátní historické ceny. Havel také upozornil na článek 19, bod 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle něhož má každý právo rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice a jakýmkoliv prostředky.¹⁴³

Žaloba měla připravený posudek marxistického historika Václava Krále, jenž dostal k vyhodnocení kompletní rukopis Drtinových memoárů. Král jednoznačně odsoudil Drtinovo dílo jako tendenční a postrádající historickou objektivitu. Autorovým cílem byla podle Krále jen „*morální a politická rehabilitace Beneše jako politika odpovědného za mnichovskou kapitulaci v září 1938*“. Drtina prý převzal ideové schéma z Benešových pamětí, které obohatil o „fantastickou interpolaci“, v níž „*předstírá, že v kritickém okamžiku pověstné noční demarše měl s Benešem rozhovor o možnostech obrany Československa*“. Král tvrdil, že Drtina záměrně fabuloval, aby vytvořil dojem, že posledním impulsem pro mnichovskou kapitulaci byly pochybnosti Edvarda Beneše o spolehlivosti Sovětského svazu jako československého spojence. Drtina se podle Krále pokoušel o „*politickou manipulaci čtenářem ve smyslu antisovětském*“, na závěr však připustil, že „*Drtinovo líčení Mnichova by bylo přijato na Západě jako atraktivní text*“.¹⁴⁴

Havel ve své řeči, opakovaně přerušované předsedou senátu, upozornil na nevědecké a dogmatické metody historika Krále a zdůraznil, že každé memoárové dílo je ze své podstaty příznačné svou subjektivitou. Pokud šlo přímo o Královo pochybnou historickou metodologii, poukázal Havel obratně na citát ze statě tehdejšího prezidenta ČSSR a generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka *Procházka dějinami*, který Václava Krále ostře odsuzoval kvůli jeho knize *Pravda o okupaci* (Husák touto svou kritikou reagoval na předchozí Královo negativní stanovisko k jeho práci *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní*). Václav Havel se před soudem pokusil ocitovat Husákova slova na adresu Krále: „*Je málo příkladů v historiografii, aby profesionální historik tak skandálním způsobem zacházel se všeobecně známými a publikovanými historickými fakty, aby v knize, kterou chce vydávat za vědecké dílo, posuzoval nejvýznamnější událost moderních slovenských dějin [Slovenské národní povstání – pozn. aut.] metodou špinavého pamfletu.*“¹⁴⁵ Celý citát se Havlovi nepodařilo v soudní síni dokončit, protože mu v tom zabránil předseda senátu.

Navzdory obratně obhajobě soud nakonec uznal Václava Havla vinným a odsoudil jej ke 14 měsícům odnětí svobody s podmíněným odkladem na 3 roky. Jiří Lederer dostal 3 roky vězení nepodmíněně a Ota Ornest 3,5 roku nepodmíněně, František Pavlíček byl odsouzen k 17 měsícům odnětí svobody podmíněně. Verdikt proti Václavu Havlovi

¹⁴³⁾ Znění Havlova závěrečného slova z 18. 10. 1977 viz HAVEL, Václav: *O lidskou identitu*, s. 327–330. K přípravě Havlova vystoupení před soudem mu Prokop Drtina zapůjčil 23. 5. 1977 pár stran ze svých memoárů a několik poznámek, v nichž byly shrnuty jeho názory k období Mnichova a druhé světové války, s podotknutím: „*Udělejte si z toho úsudek sám i formulujte, jak nejlépe natřít pana Krále.*“ Viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 207.

¹⁴⁴⁾ ANM, f. Václav Král, kart. 12, i. č. 386, Posudek rukopisu P. Drtiny *Československo můj osud* (1977); Drtinou psané výňatky z Králova posudku viz ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 198.

¹⁴⁵⁾ HAVEL, Václav: *O lidskou identitu*, s. 329.

posléze potvrdil 12. ledna 1978 ve druhé instanci svým rozsudkem i Nejvyšší soud České socialistické republiky. Jiří Lederer přitom před tímto odvolacím soudem prohlásil, že je paradoxem, „že z celého řetězu osob, které se podílely na odeslání Paměti Dr. Prokopa Drtiny byl vytržen a je stíhán pouze V. Havel, ačkoli jeho účast není o nic větší než účast ostatních osob“.¹⁴⁶ Jediný Ota Ornest dosáhl u Nejvyššího soudu ČSR snížení trestu na dva a půl roku, v případě ostatních byla jejich odvolání zamítnuta jako bezdůvodná.

Přes svůj pokročilý věk zakoušel sám Drtina neustálý tlak ze strany Státní bezpečnosti. Jeho synovec Jindřich Pokorný vzpomíná: „Pracovníci StB mu nedali pokoj nikdy, překvapovali ho svéráznými přepadovkami i při jeho prázdninových pobytech, a dokonce během posledních měsíců před smrtí.“¹⁴⁷ Prokop Drtina zemřel v Praze 16. října 1980 a jeho následný pohřeb v krematoriu údajně provázela „bezpečnostní opatření“ obvyklá při pohřbech disidentů. Tajní policisté pomstychtivě a zálučně zasáhli do jeho průběhu, neboť „hudební část obstarala bez vědomí, lépe řečeno proti vůli pozůstalých jakási žena, jež v podstatě zpěv pouze předstírala. A protože nebožtíkova manželka se nemohla vykázat příslušnými doklady k rodinnému hrobu, musel být zemřelý pohřben rozsevem“.¹⁴⁸

Drtinův život byl velice bohatý, plný zvrátů. Plně se v něm odrážely zlomové okamžiky československých dějin. Během svého života vystřídal několik rolí, nejprve začínal jako právník, pokračoval jako vlivný a vysoce postavený státní úředník, a dokonce i rozhlasový komentátor. Jeho kariéra vyvrcholila v krátkém období 1945–1948 politickou činností ve funkci ministra spravedlnosti, kdy se rozhodným způsobem stavěl na obranu zákonnosti a nezávislosti soudů proti politické z vůli, proti komunistickému radikalismu a demagogii a kdy se tak stal jedním z nejvýraznějších obhájců demokracie a právního státu v Československu. Následně zažil prudký pád, který z něj pro změnu učinil významného politického vězně komunistického režimu. Po propuštění na svobodu se pohyboval v ústraní a věnoval se především sepisování rozsáhlých pamětí, jež jsou dnes neopomenutelným historickým pramenem. Drtina považoval za své poslání službu demokracii, což svým životem také naplnil.

¹⁴⁶) ANM, f. Prokop Drtina, kart. 4, i. č. 208, Zpráva o veřejném zasedání senátu Nejvyššího soudu ČSR k projednání odvolání obžalovaných O. Ornesta, J. Lederera, F. Pavlíčka a V. Havla proti rozsudku Městského soudu v Praze dne 18. 10. 1977.

¹⁴⁷) POKORNÝ, Jindřich: „...dvakrát ztratit svobodu bez jediného výstřelu.“ *Babylon*, roč. IX, 2000/7, s. 4.

¹⁴⁸) POKORNÝ, Jindřich: *Lépe zemřít ve stoje*, s. 264.

